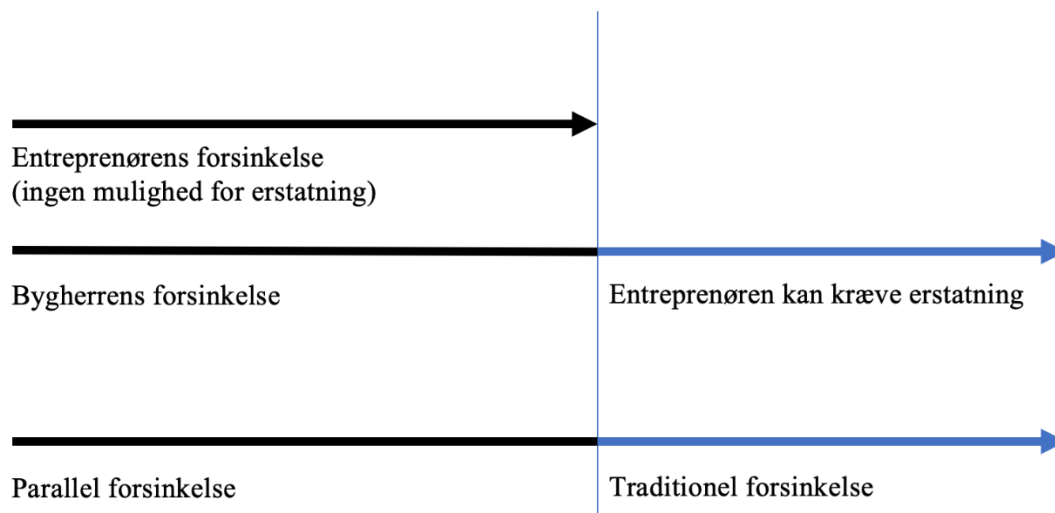

Parallele forsinkelser inden for entrepriseretten

Concurrent delay in construction law

Afhandlingen er udarbejdet af:

Sara Lindenskov
Jura (kandidat)
Fødselsdag: 15.03.1995

Vejleder:

Jakob Juul-Sandberg
Advokat, ph.d.
Ekstern lektor på SDU

Antal anslag: 139.283

Tro og loveerklæring

Det erklæres herved på tro og love, at undertegnede egenhændigt og selvstændigt har udformet denne rapport. Alle citater i teksten er markeret som sådanne, og rapporten eller væsentlige dele af den har ikke tidligere været fremlagt i anden bedømmelsessammenhæng

Sara Lindenskov

Abstract

Large construction projects rarely go as planned. A contractor might have forgotten to place an order for materials, or the employer may have neglected to secure a vital building permit. Such events may lead to construction being delayed to a point where the agreed completion date cannot be complied with. In such case, common sense would entail that if a party's actions can be established as the cause of a delay, then said party should be held liable for such delay. However, it occasionally happens that a delay can be contributed to both the contractor and the employer's actions (*i.e.* a concurrent delay). Who should then be held liable, and how does such a situation impact the question of inter-partes liability?

The thesis highlights that concurrent delay is not regulated in Denmark, thus giving the parties freedom of contract and the ability to decide the content of the contract themselves. Further, as the situation is not handled by statutory provisions it leaves a vacuum for the courts and legal scholars to fill. Consequently, to examine how a concurrent delay in a construction dispute is solved, the thesis will analyse different approaches presented by legal scholars or established in international case law.

Based on this analysis, three different approaches seem to be applicable in international case law: (i) the dominant cause approach; (ii) the apportionment approach; and (iii) the Malmaison approach. The dominant approach dictates that the party to which the dominant cause of the delay can be attributed should be held liable for the full delay. The approach is the least recognized in case law, which may be due to practical concerns, as it is often very difficult for the parties (and potentially judges or arbitrators) to identify a singular dominant cause in case of a concurrent delay. Another approach is the apportionment approach which dictates that the responsibility should be divided between the contractor and the employer based on the individual circumstances of the case. This approach has received a higher degree of acknowledgment in case law; regardless, the predominant approach is the Malmaison approach. According to the Malmaison approach, the contractor can be granted an extension of time if the delay is caused by concurrent events, however, the contractor is not eligible to claim any monetary damages

for the part of the delay which can be contributed to him. In popular terms, the approach is said to give the contractor time, but no money.

Following the analysis, the thesis will review Danish case law regarding concurrent delay in order to establish, if any of the mentioned approaches are applied in such cases. The available case law – when reviewed collectively – are ambiguous, as it includes both different legal and factual reasoning resulting in different approaches to how concurrent delay is best handled. The approaches mentioned earlier in the thesis are rarely referred to by arbitrators in Denmark, instead most of the available case law indicates that an approach based on pragmatism and individual assessment is generally preferred. Thus, the only immediate conclusion that may be drawn from Danish case law is that the decisions are all highly specific. However, the tides may be turning, as a recent published arbitration decision uses the same principles as the Malmaison approach, granting the contractor an extension of time but no claim for damages for the delay.

In the final section, the thesis will discuss whether concurrent delay should be regulated in Denmark. In doing so, the thesis considers the advantages of having a fixed approach which reflects an industry-wide compromise, compared to having complete freedom of contract. Further the discussion addresses the maturity of the applied solutions and find that further case-law needs to *set the tone* before specific regulation is issued. However, the discussion concludes that there will be multiple benefits by regulating concurrent delay in Denmark.

Based on the final discussion, the thesis concludes that concurrent delay is unregulated in Denmark, entailing that contractors and employers shall consider to include explicit provisions governing situations of concurrent delay within the framework of the construction contract, including – at a minimum - what remedies and/or damages should be applicable of such situations. If failing to include such provisions, the parties unknowingly leaves a void for arbitrators to fill, potentially, resulting in an increase in costs for either party.

Indholdsfortegnelse

1. INDLEDNING.....	2
1.1. PROBLEMFORMULERING OG AFHANDLINGENS OPBYGNING	4
1.2. AFHANDLINGENS METODISKE OVERVEJELSER	4
1.3. AFGRÆNSNING.....	8
1.4. TERMINOLOGI	8
1.5. REVIDERING AF AB 92.....	9
2. PARALLELE FORSINKELSER	10
2.1. FORSINKELSESBEGREBET, HERUNDER RETTEN TIL TIDSFRISTFORLÆNGELSE OG ØKONOMISK KOMPENSATION	10
2.2. PARALLELE FORSINKELSER	13
2.2.1. Delkonklusion.....	15
3. REGULERING AF PARALLELE FORSINKELSER	16
3.1. ALMINDELIGE BETINGELSER FOR ARBEJDER OG LEVERANCER I BYGGE- OG ANLÆGSVIRKSOMHED (AB 18).....	16
3.2. INTERNATIONAL FEDERATION OF CONSULTING ENGINEERS (FIDIC).....	18
3.3. THE SOCIETY OF CONSTRUCTION LAW: DELAY AND DISRUPTION PROTOCOL	20
3.3.1. Delkonklusion.....	23
4. MULIGE LØSNINGSMODELLER VED PARALLELE FORSINKELSER.....	24
4.1. LØSNINGSMODEL 1: DEN DOMINERENDE ÅRSAG	24
4.2. LØSNINGSMODEL 2: FORDELING AF ANSVAR	27
4.3. LØSNINGSMODEL 3: MALMAISON-DOKTRINEN	30
4.3.1. Delkonklusion.....	33
5. PARALLELE FORSINKELSER I DANSK RETSPRAKSIS.....	34
5.1. TBB 2002.329	34
5.2. TBB 2014.773	37
5.3. TBB 2017.565	41
5.4. TBB 2017.755	44
5.5. TBB 2018.649	48
5.5.1. Delkonklusion.....	52
6. REGULERING AF PARALLELE FORSINKELSER	52
7. KONKLUSION.....	57
8. LITTERATURLISTE	61

1. Indledning

”Én ulykke kommer sjældent alene”.

Det klassiske ordsprog bruges typisk om den situation, hvor flere dårlige begivenheder indtræffer inden for en kort periode af hinanden. Ordsproget kan hurtigt blive relevant inden for det entrepriseretlige område, hvor mange kontraktparter skal samarbejde om ét byggeri, og alle – ved individuelle fejl eller forsinkelser – risikerer at forsinke det samlede byggeprojekt. Især i større projekter, hvor der er mere end én entreprenør, flere uafhængige leverandører og forskellige rådgivere på projektet, kan selv den mindste fejl fra én part starte en domino-lignende effekt og påvirke hele byggeriet. En entreprenør kan have glemt at bestille materiale i tide til byggestart, en bygherre har ikke sørget for en byggetilladelse til projektet, en rådgiver har ikke leveret de relevante tegninger osv.

Med nutidens moderne og komplekse byggerier, findes der mange forskellige scenarier på, hvad der kan gå galt under en byggeproces. Det gælder både scenarier, som parterne selv er skyld i, men også scenarier, som ikke nødvendigvis kan tilskrives parterne – f.eks. vejrlig eller leveringsvanskeligheder – spiller en utroligt stor rolle. Derfor har de fleste byggerier – særligt de større af slagsen – fra start indregnet flere spild dage i den samlede byggeperiode med det formål at imødegå situationer, hvor det på grund af f.eks. vejrlig ikke vil være umuligt at udføre arbejde på byggepladsen.¹ Selv med indlagte spild dage er det umuligt at planlægge på forhånd, hvordan en byggeproces – som i nogle tilfælde kan forløbe over flere år – skal udspille sig. Uforudsete hændelser, ekstraordinært dårligt vejr eller generelle fejl fra de forskellige parter side er umulige at konvertere til et nøjagtigt antal forsinkelsesdage, og parterne kan derfor hurtigt stå i en situation, hvor der er opstået en uforudset forsinkelse, der medfører yderligere omkostninger. Spørgsmålet er så, om det er entreprenøren eller bygherren, der skal betale regningen for de ekstra udgifter, der er opstået i forbindelse med forsinkelsen.

Problemstillingen om, hvem der skal betale for de ekstra udgifter, der kan opstå ved en uforudset forsinkelse skal løses på baggrund af parternes entreprisekontrakt. Entrepriseretten er generelt reguleret gennem obligations- og kontraktretten, og er dermed

¹ Eric Boesgaard m.fl. *AB 18 for praktikere* (Molio 2018), side 290 (herefter ”*AB 18 for praktikere*”)

karakteriseret ved en høj grad af aftalefrihed. I langt de fleste tilfælde vil parterne på forhånd i entreprisekontrakten have aftalt, hvordan de skal forholde sig, hvis der opstår en ”traditionel” forsinkelse af byggeriet – dermed forstået, en forsinkelse, som udelukkende kan tilskrives én af parterne. Derudover vil parterne i mange tilfælde have aftalt at anvende de almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed (herefter AB 18), der indeholder bestemmelser, der fastsætter en løsning på det økonomiske opgør i tilfælde af en ”traditionel” forsinkelse. AB 18 indeholder herudover bestemmelser, der regulerer, hvorvidt entreprenøren eller bygherren har ret til en tidsfristforlængelse, og om nogle af parterne har krav på at gøre et økonomisk erstatningskrav gældende. For at anvende bestemmelserne kræver det dog, at det kan fastslås, hvem af parterne, der er ansvarlig for forsinkelsen.

Hvis der sker en skade på arbejde eller materiale på byggepladsen, som ikke kan tilskrives nogen part – dvs. skaden er udløst af en hændelig begivenhed², er udgangspunktet, at entreprenøren bærer risikoen, jf. AB 18 § 27, stk. 1. Risikoen for skaden overgår dog til bygherren, hvis denne har handlet ansvarspådragende. Det vil derfor ikke være svært at opgøre det økonomiske efterspil i tilfælde af en ”traditionel” forsinkelse. Hvis entreprenøren derimod har bestilt de forkerte materialer, og bygherren samtidig ikke har sørget for, at byggeriet har den nødvendige tilladelse, vil begge årsager medvirke til en forsinkelse uafhængigt af hinanden. Sådanne forsinkelser er begrebsmæssigt defineret som *parallelle forsinkelser*. Da begge parter i sådan et scenarie har handlet ansvarspådragende, vil de efter de almindelige regler begge blive ansvarlige for eventuelle merudgifter, som forsinkelsen har medført. Det kan dog være svært at opgøre det økonomiske efterspil, hvis parterne isoleret set begge har ret til en tidsfristforlængelse og en økonomisk kompensation. Hvem skal så betale for, at byggeriet bliver forsinket? Essensen af dette kan kortes ned til følgende spørgsmål: Hvordan løser man en tvist om forsinkelse, hvis der er opstået flere af hinanden uafhængige forhold, som hver især og hver for sig forårsager den samme forsinkelse?

² AB 18 for praktikere, side 216

1.1. Problemformulering og afhandlingens opbygning

Ovenstående problemstilling leder til følgende problemformulering:

”Hvordan skal det økonomiske efterspil opgøres mellem en entreprenør og en bygherre i tilfælde af, at byggeriet bliver forsinket som følge af en parallel forsinkelse, hvor begge parter kan anses for at være ansvarlige?”

Med udgangspunkt i problemformuleringen indledes afhandlingen med at redegøre for, hvornår der inden for den juridiske terminologi kan siges at være tale om en forsinkelse af et byggeri, og i hvilke tilfælde en entreprenør og bygherre vil kunne kræve tidsfristforlængelse samt økonomisk kompensation. Undersøgelsen efterfølges af en redegørelse af begrebet ”parallel forsinkelse”, og hvordan det defineres i den danske juridiske litteratur. Afhandlingen vil herefter undersøge, hvordan parallelle forsinkelser er reguleret i danske og internationale retsregler. Efterfølgende vil afhandlingen undersøge, om der findes etablerede og anerkendte løsningsmodeller, der kan anvendes på en tvist opstået på baggrund af en parallel forsinkelse. Til brug for denne undersøgelse vil særligt britisk retspraksis og litteratur blive inddraget og undersøgt, da parallelle forsinkelser historisk har fået mere opmærksomhed i Storbritannien. Afhandlingen vil herefter analysere, hvordan nuværende dansk retspraksis fordeler ansvaret og opgør det økonomiske efterspil i tilfælde af en tvist opstået på baggrund af en parallel forsinkelse. Analysen vil desuden indeholde en vurdering af, hvorvidt der er ligheder mellem de løsningsmodeller, som voldgiftsretten anvender, og løsningsmodellerne fra Storbritannien, der blev undersøgt i tidligere afsnit. Afhandlingen afsluttes med en diskussion af, hvorvidt parallelle forsinkelser er egnet til at blive reguleret direkte i retsregler, eller om løsningen i højere grad bør baseres på et frit skøn fra domstolene eller voldgiftsretten.

1.2. Afhandlingens metodiske overvejelser

Afhandlingen vil metodisk basere sig på den retsdogmatiske metode med det formål at beskrive gældende ret (*de lege lata*).³ Anvendelsen af den retsdogmatiske metode sker med henblik på at undersøge, beskrive og systematisere retstilstanden for så vidt angår

³ Peter Blume. *Retssystemet og juridisk metode* (Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2016), side 40 (herefter ”*Retssystemet og juridisk metode*”)

parallelle forsinkelser inden for entrepriseretten, som den er i dag. For at undersøge retstilstanden, vil relevante voldgiftskendelser, juridisk litteratur og generelle obligationsretlige principper blive inddraget og anvendt. Herudover vil afhandlingen i et vist omfang inddrage fremmed ret i form af engelsk litteratur og afgørelser fra Storbritannien. Idet en sådan inddragelse vil omfatte en anden retstradition (*common law*), er det genstand for en selvstændig metodisk overvejelse, som følger nærmere nedenfor. Udover anvendelsen af den retsdogmatiske metode, vil afhandlingen yderligere inddrage Alf Ross' prognoseteori. Prognoseteorien forudsiger gældende ret som en funktion af en eller flere regler, som en dommer vil lægge til grund i en fremtidig sag.⁴ I afhandlingens afsnit 5 vil det derfor blive undersøgt, om der kan udledes særlige pejlemærker, som domstolene kan anvende i tilfælde af, at der bliver anlagt en sag på baggrund af en konflikt om en parallel forsinkelse.

Modsat andre retsområder, findes der i Danmark ikke nogen primær lov, der regulerer aftaleforholdet mellem byggeriets parter.⁵ Området er derfor i høj grad styret af parternes aftale samt obligationsretlige grundsætninger, og af denne grund vil lovmateriale, herunder lovforarbejder ikke blive inddraget i afhandlingen. Indenfor byggeri og anlæg er det dog sædvanligt at vedtage de *Almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed* (AB), hvorfor disse vil blive inddraget. Betingelserne indeholder en række standardvilkår, der regulerer byggeprocessen, men har status af et såkaldt "agreed document", og skal derfor vedtages mellem parterne for at finde anvendelse.⁶ I de tilfælde, hvor parterne ikke vedtager betingelserne, vil betingelserne dog stadig kunne finde analog anvendelse på en eventuel sag anlagt ved voldgiftsretten, idet bestemmelserne i AB er udtryk for et kompromis indgået mellem repræsentanter fra byggeriets parter.⁷ AB blev revideret i 2018, og der blev i den forbindelse udarbejdet en betænkning, der adresserede en række problemstillinger og beskrev udvalgte overvejelser ved de nye og opdaterede bestemmelser. Idet betænkningen, indenfor visse områder, bidrager med fortolkningsmateriale, vil denne blive inddraget i afsnit 1.5 og 3.1.

⁴ Alf Ross. *Ret og retfærdighed* (Nyt Nordisk Forlag 1953), side 88

⁵ Torsten Iversen. *Entrepriseretten* (Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2016), side 50 (herefter "Entrepriseretten")

⁶ *Entrepriseretten*, side 51

⁷ Betænkning nr. 1570 af 21. juni 2018, side 6 og 60

Afhandlingen vil fokusere på voldgiftskendelser og ikke inddrage almindelig domstolspraksis. Dette skyldes, at voldgiftspraksis spiller en særlig dominerende rolle på det entrepriseretlige område,⁸ da det er kutyme, at voldgift aftales til konfliktløsning mellem entreprenøren og bygherren.⁹ Problemstillingen ses derfor ikke behandlet i nogle offentliggjorte domme afsagt af de almindelige domstole. Voldgiftsrettens dommere vil typisk besidde en mere specialiseret viden inden for det relevante område og vil som udgangspunkt inddrage dommere med faglig baggrund som f.eks. bygningskonstruktører, ingeniører eller tømrermestre for at sikre, at både det praktiske og det teoretiske aspekt indgår i overvejelserne. Områdets hyppige brug af voldgift risikerer dog også at gøre det sværere at afkode retsstillingen, da tvistløsning ved voldgift er kendetegnet ved fortrolighed¹⁰, og kun en del af kendelserne offentliggøres. Derudover er det ikke alle offentliggjorte kendelser, der indeholder en fuldstændig sagsfremstilling, vidneforklaring eller gengivelse af parternes procedure. Det risikeres derved, at vigtige detaljer for kendelserne er udeladt, hvilket kan begrænse kendelsernes anvendelighed. Endeligt er kendelserne ofte meget konkret begrundet, hvilket også kan mindske præjudikatsværdien.¹¹ Uanset det anførte, kan der dog på et mere overordnet niveau ikke herske nogen tvivl om, at voldgiftskendelser spiller en afgørende rolle indenfor entrepriseområdet.¹²

Afhandlingen vil primært inddrage juridisk litteratur skrevet af anerkendte danske forfattere og danske voldgiftskendelser. Retslitteratur anses i almindelighed ikke som en retskilde, men kan have stor indflydelse på domstolenes praksis – især på områder, hvor de øvrige retskilder ikke giver noget klart svar på, hvad der er gældende ret.¹³ Problemstillingen om parallelle forsinkelser har dog ikke historisk påkaldt sig megen opmærksomhed i dansk litteratur eller praksis, hvorfor en gennemgang i et vist omfang er tvunget til at inddrage juridisk litteratur skrevet af engelske forfattere samt afgørelser afsagt i Storbritannien. Valget af netop Storbritannien skyldes, at parallelle forsinkelser

⁸ *Entrepriseretten*, side 61

⁹ Både de tidligere og de reviderede betingelser indeholder bestemmelser om voldgift, hvorfor voldgift udgør standarden. Det skal dog nævnes, at der med revideringen er blevet indført et nyt tvisteløsningssystem, hvor voldgift nu udgør sidste udvej i tilfælde af en tvist mellem parterne.

¹⁰ *Entrepriseretten*, side 60

¹¹ *Ibid.*, side 61

¹² *Ibid.*, side 60

¹³ *Ibid.*, side 50 og 52

her – modsat i Danmark – har fået mere opmærksomhed, og en mere generel diskussion har pågået om, hvordan parallelle forsinkelser skal behandles og løses.¹⁴ I forhold til anvendelsen af udenlandske kilder skal det dog anføres, at de som udgangspunkt ikke har status som en retskilde i Danmark, hvorfor der ikke kan støttes ret eller pligt på sådan ret.¹⁵ De i afhandlingen inddragne afgørelser fra Storbritannien har således ikke direkte status i det danske retskildehieraki. Det skal dog samtidig pointeres, at byggeprocessen i Danmark og Storbritannien ofte vil ligne hinanden meget, og faktum og problemstillinger, som opstår undervejs, vil derfor ofte være ensartede.

Selvom byggeprocessen i Danmark og Storbritannien ofte vil være sammenlignelige, er det dog nødvendigt at have in mente, at Danmark og Storbritannien ikke anvender samme retssystem. I Storbritannien anvendes som nævnt *common law*, hvor domstolene indtager en fremtrædende og retsskabende rolle.¹⁶ Retsreglerne i *common law* systemer er baseret på domstolens praksis, hvor *civil law*, der anvendes i Danmark, derimod er baseret på et udgangspunkt om, at retsregler fremtræder i loven.¹⁷ I Danmark er langt de fleste områder reguleret ved lov, men entreprisområdet adskiller sig dog fra dette ved at være ulovreguleret. Retspraksis' betydning og rolle kan derfor i højere grad end inden for andre områder sidestilles med den betydning, som praksis tildeles i *common law* jurisdiktioner som Storbritannien. Da de to retsområder i Storbritannien og Danmark er sammenlignelige, vil afhandlingen derfor undersøge, hvorvidt der er lighed mellem de løsningsmodeller, som anvendes i danske kendelser og i afgørelser afsagt i Storbritannien.

Slutteligt vil afhandlingen afsluttes med en diskussion af, hvorvidt parallelle forsinkelser bør reguleres via retsregler. Afhandlingen vil derfor fastlægge *de lege ferenda*.

¹⁴ TBB 2016.696. *Parallelle forsinkelser – når tid ikke er penge* (fremover TBB 2016.696), side 4, afsnit 3.2

¹⁵ Retssystemet og juridisk metode, side 281

¹⁶ Mads Bryde Andersen. *Ret & Metode* (Gjellerup Forlag 2002), side 155 (fremover *Ret & Metode*)

¹⁷ *Ret & Metode*, side 114

1.3. Afgrænsning

Afhandlingen vil fokusere på tvister, hvor forsinkelsen kan siges at skyldes *både* entreprenørens og bygherrens forhold – såkaldte parallelle forsinkelser. Afhandlingen vil derfor kun overfladisk undersøge, hvordan entreprenøren og bygherren er stillet i tilfælde af en forsinkelse, hvor ansvaret for forsinkelse kun kan tilskrives den ene part. Af denne grund, vil kendelser, hvor der kun foreligger forsinkelse fra den ene part, og som dermed kan klassificeres som en ”traditionel” forsinkelse, ikke blive behandlet nærmere. Afhandlingen vil centrere sin analyse omkring dansk litteratur og praksis, men vil – i det omfang det skønnes relevant – inddrage afgørelser fra britisk ret i afsnittet om løsningsmodeller, da parallelle forsinkelser i højere grad historisk har været behandlet her.

Præmisserne for den traditionelle konfliktløsning inden for entrepriseretten afføder dog en naturlig svaghed for den juridiske analyse, da tilgængelige retskilder vil basere sig på offentliggjorte kendelser, som i praksis kun udgør en mindre del af den totale sagsmængde, der behandles. Dermed kan det med rette anføres, at der er en risiko for, at parallelle forsinkelser er behandlet i større stil i ikke-offentliggjorte kendelser. Denne svaghed kan i nogen grad forsøges mitigeret ved at inddrage andenhåndskilder (f.eks. artikler, der omtaler konkrete sager), om end en anvendelse af sådanne kilder vil medføre sine egne fortolkningsmæssige problemer. Det må således accepteres, som en fundamental karakteristik og svaghed for afhandlingen, at de juridiske konklusioner afspejler den offentligt tilgængelige ret, og en risiko for, at dette ikke nødvendigvis er den reelle – men for offentligheden utilgængelige – retsstilling.

1.4. Terminologi

I nærværende afhandlingen skal ”*bygherre*” forstås som den person eller selskab, der har købt et byggeri, hvorfor begrebet anvendes i overensstemmelse med definitionen i AB 18 § 2, stk. 1. ”*Entreprenør*” skal ligeledes forstås på samme måde som definitionen i AB 18 § 2, stk. 1 og vil dermed være den person, som sælger byggeriet til bygherren.

1.5. Revidering af AB 92

De almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed blev taget i brug første gang i 1890. Betingelserne har til formål at sikre ensartede vilkår for konkurrenceudsættelse af sådanne arbejder – navnlig ved udbud i licitation.¹⁸ Betingelserne er blevet revideret flere gange for at tilpasse sig udviklingen, og den seneste revidering blev vedtaget og offentliggjort i 2018, hvorefter betingelserne nu i forkortet form kaldes ”AB 18”. Det primære formål med revideringen var at skabe et aftalegrundlag, som kan håndtere den udvikling, der er sket i byggebranchen både teknisk, kompetencefordelings- og procesmæssigt indtil nu, men også fremadrettet.¹⁹

Som nævnt udgør AB 18 ikke en lovtekst, hvorfor parterne aktivt skal vedtage at anvende betingelserne før, at de finder anvendelse på aftalen, jf. AB 18 § 1, stk. 1. Hvis parterne ikke implementerer AB 18 som en del af deres aftalegrundlag, vil bestemmelserne ikke finde anvendelse på parternes aftale og det samlede byggeri.²⁰ Afhængigt af de faktuelle omstændigheder, herunder om der er foretaget øvrigt lovvalg eller fravalget af AB er eksplicit, kan der dog i visse tilfælde ske en analog anvendelse, hvis der indbringes en sag for domstolene.²¹

Idet revideringen af AB-regelsættet først blev endeligt vedtaget og offentliggjort i 2018, er det begrænset med offentliggjorte voldgiftskendelser, hvor AB 18 er vedtaget mellem parterne. Dette skyldes blandt andet, at entreprisforløb ofte er en langvarig proces, som kan strække sig over flere måneder eller år, samt det forhold, at udvalget, som stod for revideringen, anbefalede, at byggeriets parter først startede med at anvende AB 18 fra januar 2019.²² De i afsnit 5 analyserede voldgiftskendelser vil derfor ikke være reguleret af AB 18, men af den tidligere AB 92. Analyseafsnittet vil som konsekvens heraf indeholde henvisninger til bestemmelser fra AB 92, selvom bestemmelserne efterfølgende er blevet revideret. De relevante bestemmelser om tidsfristforlængelse og erstatning, der nævnes i analyseafsnittet, vil derfor ikke svare præcis til, hvad der er

¹⁸ Betænkning nr. 1570 af 21. juni 2018, side 5

¹⁹ Ibid., side 6

²⁰ Ibid., side 13

²¹ Ibid., side 60

²² Ibid., side 25

gældende for byggerier i dag, hvor parterne vil vedtage AB 18. Regelsættene adskiller sig bl.a. ved, at der i AB 18 er indført en varslingspligt for både entreprenøren og bygherren, så parterne nu har pligt til at varsle en mulig forsinkelse hurtigst muligt til den anden part.²³ Derudover indeholder AB 18 en ny bestemmelse om forcering, der er indsat for at understøtte parternes tidsmæssige og økonomiske styring af byggeriet.²⁴ Selvom betingelserne er blevet revideret, er det dog vigtigt at pointere, at de relevante bestemmelser om tidsfristforlængelse, forsinkelse og erstatning ikke er ændret væsentligt fra AB 92.²⁵ AB 18 er i al væsentlighed opbygget med bestemmelserne i samme systematik som AB 92, da udvalget har haft fokus på kontinuitet og genkendelighed.²⁶ Voldgiftskendelserne, der analyseres nedenfor, og som alle er afgjort i henhold til AB 92, vil derfor fortsat være egnet til at give et retvisende billede af, hvordan retstilstanden angående parallelle forsinkelser ser ud i dag.

Afhandlingen vil dog indledes med en undersøgelse af, hvordan entreprenørens og bygherrens ret til en tidsfristforlængelse og økonomisk kompensation er reguleret af AB 18.

2. Parallelle forsinkelser

2.1. Forsinkelsesbegrebet, herunder retten til tidsfristforlængelse og økonomisk kompensation

Som udgangspunkt vil der i de fleste større byggerier, hvor AB 18 er aftalt mellem entreprenøren og bygherren, være udarbejdet en hovedtids- og en arbejdsplan, jf. AB 18 § 4, stk. 4 og AB 18 § 13. Hovedtids- og arbejdsplanen har til formål at give parterne en oversigt over, hvornår de forskellige delelementer af entreprisen skal påbegyndes og afsluttes. Samtidig kan planerne bruges til at vurdere, hvorvidt byggeriet er ved at blive forsinket, eller om det er realistisk, at det står færdiggjort til den aftalte afleveringsdato. Hvis planerne ikke overholdes, og enten entreprenørens eller bygherrens ydelse ikke præsteres til det aftalte tidspunkt, vil der være tale om en forsinkelse, som i visse tilfælde

²³ Betænkning nr. 1570 af 21. juni 2018, side 149

²⁴ Ibid., side 149

²⁵ TBB 2018.299. *En reform med respekt for fortiden*, side 3, afsnit E

²⁶ Betænkning nr. 1570 af 21. juni 2018, side 13

kan begrunde en tidsfristforlængelse og eventuel økonomisk kompensation til den anden part.²⁷

I tilfælde, hvor entreprenøren mener at være berettiget til en tidsfristforlængelse, er det entreprenøren selv, der har bevisbyrden for sin ret til tidsfristforlængelse, jf. AB 18 § 39, stk. 4. Det er således entreprenøren, som skal kunne bevise, at der er sammenhæng mellem den påberåbte årsag til forsinkelsen efter AB 18 § 39, stk. 1, litra a-e og den faktisk indtrådte årsag.²⁸ Hvis entreprenøren kan bevise, at forsinkelsen skyldes en af årsagerne nævnt i AB 18 § 39, stk. 1, litra a-e, vil denne have ret til en tidsfristforlængelse, men hvis det ikke er muligt at bevise, vil entreprenøren i stedet være ansvarlig for forsinkelsen, hvorefter bygherren vil kunne kræve økonomisk kompensation. I de tilfælde, hvor entreprenøren ikke er berettiget til en tidsfristforlængelse for forsinkelsen af sin ydelse, vil forsinkelsen derfor være ansvarspådragende, jf. AB 18 § 40, stk. 1. Hvis der derfor i aftalegrundlaget er fastsat klare bestemmelser om dagbod, vil bygherren kunne kræve dette, jf. AB 18 § 40, stk. 4. Hvis der ikke er fastsat klare bestemmelser om dagbod eller anden form for sanktion i aftalegrundlaget, vil bygherren stadig kunne kræve sit tab dækket efter dansk rets almindelige erstatningsregler, jf. AB 18 § 40, stk. 6. Både bygherren og entreprenøren har desuden en loyal samarbejdsforpligtelse over for hinanden, jf. AB 18 § 33, og de skal dermed begge sørge for at begrænse forsinkelsen mest muligt inden for rimelighedens grænser, jf. AB 18 § 39, stk. 2 og AB 18 § 42, stk. 2.

Ligesom med entreprenøren, har bygherren også ret til en tidsfristforlængelse i visse tilfælde, jf. AB 18 § 42, stk. 1, litra a-d. Bygherren har blandt andet ret til en tidsfristforlængelse, hvis bygherren kræver ændringer i arbejdet, jf. AB 18 § 42, stk. 1, litra a. Bygherren har dog kun ret til denne tidsfristforlængelse, hvis de ændringer som kræves har en naturlig sammenhæng med de ellers aftalte ydelser, jf. AB 18 § 23, stk. 1. I tilfælde, hvor bygherren ønsker, at der foretages ændringer i arbejdet, vil det medføre, at både entreprenøren og bygherren har ret til en tidsfristforlængelse, jf. AB 18 § 39, stk. 1, litra a og AB 18 § 42, stk. 1, litra a.

²⁷ *Entrepriseretten*, side 446

²⁸ Betænkning nr. 1570 af 21. juni 2018, side 149

Mens bygherren kun kan kræve sit tab dækket i tilfælde, hvor entreprenøren er skyld i en ansvarspådragende forsinkelse, er entreprenørens ret til at kræve erstatning for sit tab udvidet. Entreprenøren kan kræve erstatning både i tilfælde, hvor forsinkelsen skyldes bygherrens forhold, jf. AB 18 § 43, stk. 1, litra a, men også i tilfælde, hvor forsinkelsen skyldes en anden entreprenørs eller aftaleparts ansvarspådragende forhold, jf. AB 18 § 43, stk. 1, litra b. Entreprenøren har som udgangspunkt ret til fuld erstatning for sit tab – det vil sige inklusiv den fortjeneste, som entreprenøren mister ved ikke at kunne udføre andet arbejde i forsinkelsesperioden og lignende tab, jf. AB 18 § 43, stk. 1 in fine. Hvis forsinkelsen derimod skyldes enten bygherrens eller en anden aftaleparts forsinkelse, og hvor denne ikke har handlet ansvarspådragende, vil entreprenøren kun få erstatning for det tab, som denne lider ved forsinkelsen og ikke erstatning for den fortjeneste, som entreprenøren mister ved ikke at kunne udføre andet arbejde i forsinkelsesperioden, jf. AB 18 § 43, stk. 2 in fine. Det vil for eksempel være tilfældet, hvor bygherren har krævet ændringer i arbejdet, eller forsinkelsen skyldes offentlige påbud eller forbud, der ikke skyldes bygherren eller anden entreprenørs forhold. Det vil også være tilfældet, hvor forsinkelsen skyldes bygherrens forhold, men hvor denne ikke har handlet ansvarspådragende. Slutteligt har entreprenøren ingen ret til at kræve erstatning, hvis forsinkelsen skyldes force majeure eller vejrlig, jf. AB 18 § 43, stk. 3 in fine. Hvis forsinkelsen skyldes force majeure eller vejrlig, vil begge parter være berettiget til en tidsfristforlængelse, men ikke en økonomisk kompensation. Entreprenøren vil derfor selv skulle bære den økonomiske risiko og afholde eventuelle udgifter i forbindelse med forsinkelsen.²⁹

Både entreprenøren og bygherren har en varslingspligt, og skal hurtigst muligt give skriftlig meddelelse til den anden part, når de har indset, at der vil opstå en forsinkelse, jf. AB 18 § 39, stk. 3 og AB 18 § 42, stk. 3. Udover, at entreprenøren og bygherren skal give skriftlig meddelelse, hvis de indser, at byggeriet er ved at blive forsinket, har de også pligt til at give skriftlig meddelelse til den anden part, hvis de ønsker en tidsfristforlængelse, jf. AB 18 § 39, stk. 4. Den skriftlige meddelelse skal indeholde en begrundelse for, hvorfor parten ser sig berettiget til en tidsfristforlængelse. Det er dermed den part, som ønsker en tidsfristforlængelse, der har bevisbyrden for at bevise, at der er

²⁹ AB 18 for praktikere, side 328

årsagssammenhæng mellem hændelsen, som er skyld i forsinkelsen, og den ydelse som der kræves tidsfristforlængelse for. For dog at være berettiget til denne tidsfristforlængelse skal hændelsen have berørt aktiviteter, som ligger på den kritiske vej.³⁰ Aktiviteter, der ligger på den kritiske vej, kan betegnes som aktiviteter, hvis forsinkelse vil påvirke afleveringsdatoen for det samlede byggeri. Hvis der dermed sker forsinkelse af en aktivitet, som ikke ligger på kritisk vej og dermed ikke forsinker byggeriet ud over afleveringsdatoen, vil entreprenøren eller bygherren ikke have ret til en tidsfristforlængelse. Det kan f.eks. være i tilfælde, hvor bygherren ønsker at bruge en anden type maling og informerer entreprenøren om dette inden, at entreprenøren har bestilt den type maling, som ellers var aftalt. Hvis der er lige lang leveringstid på de to typer af maling, vil ændringen i arbejdet ikke berettige entreprenøren til en tidsfristforlængelse, da aktiviteten dermed ikke kan siges at ligge på kritisk vej og have forsinket det samlede byggeri.

2.2. Parallelle forsinkelser

I et byggeri, som er afhængigt af flere aftaleparter og i øvrigt er stærkt påvirkeligt af blandt andet vejret, kan der hurtigt opstå en forsinkelse. Som nævnt ovenfor har entreprenøren ret til en tidsfristforlængelse og eventuel økonomisk kompensation, hvis forsinkelsen skyldes bygherrens forhold. Ligeledes har bygherren ret til en tidsfristforlængelse og eventuel økonomisk kompensation, hvis forsinkelsen skyldes entreprenørens forhold. Det er dog ikke altid, at forsinkelsen kun skyldes en enkelt begivenhed, hvis ansvar kan henføres til en enkelt part. Hvis der er tale om et stort byggeri med mange aftaleparter, kan der opstå en situation, hvor to eller flere begivenheder alle forårsager en forsinkelse. I nogle tilfælde vil forsinkelsen være afledt af andre forsinkelser, men i tilfælde, hvor flere begivenheder forårsager én forsinkelse hver for sig og uafhængigt af hinanden, vil der være tale om parallelle forsinkelsesårsager.³¹ I sådanne tilfælde vil forsinkelsen være hændt, selvom kun den ene begivenhed var indtruffet.³² Der kan derfor siges at være tale om en fordobling af årsagerne til forsinkelsen. For, at der kan siges at være tale om parallelle forsinkelsesårsager, er det en betingelse, at

³⁰ TBB 2016.696. *Parallelle forsinkelser – når tid ikke er penge*, side 2, afsnit 2.2 (fremover TBB 2016.696)

³¹ Hørlyck, Erik. *Entreprise – AB 18* (Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2019), side 386

³² *Entrepriseretten*, side 474

begivenhederne har virket *uafhængigt af hinanden*.³³ Hvis den ene begivenhed blot har startet en kæde af begivenheder, der i forening medfører en forsinkelse af byggeriet, vil de ikke have virket uafhængigt af hinanden, og der vil derfor ikke være tale om parallel forsinkelse. I disse tilfælde vil man kunne henføre den reelle forsinkelsesårsag til den startende begivenhed, der har afledt de andre begivenheder. Før, at der er tale om en parallel forsinkelse, skal de to begivenheder altså være konkurrerende forsinkelsesårsager. Der vil kun være tale om årsagskonkurrence, hvis følgende kumulative betingelser er opfyldt:³⁴

1. *To af hinanden uafhængige begivenheder,*
2. *som hver for sig medfører*
3. *samme forsinkelse*

For at der kan være tale om årsagskonkurrence, skal de to begivenheder altså være opstået uafhængigt af hinanden samt hver for sig medføre den samme forsinkelse. Hvis begivenhederne hver for sig er utilstrækkelige til at fremkalde en forsinkelse, og dermed kun samlet er tilstrækkelige, vil det ikke være konkurrerende skadesårsager, men derimod samvirkende skadesårsager.³⁵ Derudover vil der ikke foreligge årsagskonkurrence, hvis de to begivenheder ikke medfører den samme skade/forsinkelse. I et større byggeri, hvor der er flere byggeprocesser i gang på samme tid, kan der hurtigt opstå flere begivenheder, som hver især påvirker en individuel byggeproces og forsinker denne. I det tilfælde vil de to begivenheder ikke medføre samme skade, og de kan dermed ikke siges at være konkurrerende.

Årsager, der medfører forsinkelse, kan grupperes som hørende under en af de tre følgende grupper:

1. Entreprenørens forhold
2. Bygherrens forhold
3. Udefrakommende forhold, som f.eks. vejrlig.

I tilfælde af en parallel forsinkelse, hvor der opstår årsagskonkurrence mellem flere begivenheder, vil det ikke være et problem at fastsætte, hvordan en mulig

³³ *Entrepriseretten*, side 474

³⁴ Torsten Iversen. *Erstatningsberegning i kontraktsforhold* (Thomson Gadjura 2000), side 805 (herefter ”*Erstatningsberegning i kontraktsforhold*”)

³⁵ *Erstatningsberegning i kontraktsforhold*, side 807

tidsfristforlængelse og eventuel økonomisk kompensation skal uddeles til henholdsvis bygherren eller entreprenøren, hvis begivenhederne alle kan henføres til samme gruppe. Hvis bygherren f.eks. har medvirket til en forsinkelse ved at kræve ændringer i arbejdet, og bygherren samtidig ikke har sørget for de nødvendige godkendelser af byggeriet, vil begge begivenheder medføre en forsinkelse, men da begge begivenheder kan henføres til bygherrens forhold, vil det ikke være svært at afgøre, at entreprenøren har ret til en tidsfristforlængelse og en økonomisk kompensation. Hvis begivenhederne derimod kan henføres til to forskellige grupper, vil det være sværere at opgøre, hvem der har ret til en tidsfristforlængelse og en eventuel økonomisk kompensation.³⁶ Her vil det være vanskeligt for parterne at vurdere, hvem – hvis overhovedet nogen – der har ret til en tidsfristforlængelse og eventuel økonomisk erstatning. Parterne vil dog altid være berettiget til en tidsfristforlængelse, hvis blot én forsinkelsesårsag giver dem ret til dette.³⁷ Det vil blandt andet være i tilfælde, hvor entreprenøren ikke er i stand til at udføre sit arbejde som følge af kraftig vind (vejrlig), men at han samtidig ikke kunne udføre arbejdet som følge af, at en leverance, som han er ansvarlig for, er forsinket. Selvom entreprenøren er ansvarlig for begivenheden med den forsinkede leverance, vil han stadig kunne kræve tidsfristforlængelse som følge af, at arbejdet står stille på grund af den kraftige vind. Hvis blot en af begivenhederne kan henføres til enten AB 18 § 39, stk. 1, litra a-e i entreprenørens tilfælde eller AB 18 § 42, stk. 1, litra a-d i bygherrens tilfælde, vil denne begivenhed ek스팅vere de andre forsinkelsesårsager, så parterne stadig vil være berettiget til at kræve en tidsfristforlængelse. Den part, som ønsker at kræve tidsfristforlængelse, skal dog kunne bevise, at den samtidigt forsinkende begivenhed ville have medført en forsinkelse af arbejdet i sig selv.³⁸

2.2.1. Delkonklusion

Det kan konkluderes, at der er tale om en forsinkelse, hvis en part ikke præsterer sin ydelse til det aftalte tidspunkt. Forsinkelsen kan i visse tilfælde berettige den anden part til en tidsfristforlængelse og økonomisk kompensation. Det er dog ikke i alle situationer, hvor det er nemt for parterne at udlede, hvem der har ret til henholdsvis en

³⁶ *Entrepriseretten*, side 474

³⁷ *Ibid.*, side 475

³⁸ *AB 18 for praktikere*, side 287-288

tidsfristforlængelse og erstatning. Hvis flere begivenheder uafhængigt af hinanden og hver for sig medfører den samme forsinkelse, vil der være årsagskonkurrence mellem begivenhederne og dermed vil der foreligge en parallel forsinkelse. I de tilfælde kan både entreprenøren og bygherren have medvirket til forsinkelsen og dermed hver især bære en del af ansvaret. Selvom det er antaget, at parterne altid er berettiget til en tidsfristforlængelse, hvis blot én af forsinkelsesårsagerne berettiger dem til dette, kan det være svært for parterne selv, men også eventuelle domstole at afgøre, hvordan det økonomiske efterspil skal opgøres. Nedenfor vil det derfor blive undersøgt, hvorvidt parallelle forsinkelser er reguleret i dansk og international ret med henblik på at udlede, om parterne – på baggrund af den eventuelle regulering – kan få implementeret en løsning i deres entreprisekontrakt, der regulerer, hvordan det økonomiske opgør skal løses i tilfælde af, at der er opstået en konflikt på baggrund af en parallel forsinkelse.

3. Regulering af parallelle forsinkelser

Som det blev konkluderet ovenfor i afsnit 2, kan parterne have svært ved at nå til enighed og opgøre det økonomiske efterspil i tilfælde af en parallel forsinkelse, hvor de begge er ansvarlige for forsinkelsen. Hvis entreprisekontrakten ikke regulerer forholdet, kan det, for at få afgjort problemstillingen, være nødvendigt at inddrage en uvildig tredjemand – herunder eventuel indbringelse af sagen til domstolene eller voldgiftsretten. Problemet vil dog også kunne løses nemt, hvis problemstillingen på forhånd var reguleret – dette kunne enten ske direkte i parternes entreprisekontrakt eller ved at anvende en standardkontrakt eller henvise til lov, hvor forholdet var reguleret på forhånd. I det følgende afsnit vil det derfor blive undersøgt, hvorvidt problemstillingen om parallelle forsinkelser er underlagt nogen form for regulering i henholdsvis dansk eller international ret.

3.1. Almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed (AB 18)

Som tidligere nævnt blev AB-betingelserne revideret tilbage i 2018.³⁹ Formålet med revideringen af AB var blandt andet at skabe et gennemsigtigt og mere internationalt

³⁹ Se mere om revideringen i afsnit 1.5

genkendeligt system, der også skal kunne understøtte aftaleindgåelse med udenlandske kontraktparter.⁴⁰ Af denne grund er både norske, svenske og tyske standardaftalevilkår inddraget i udvalgets overvejelser for revideringen, og også FIDIC og det engelske adjudicationssystem har været inddraget i grundlaget for overvejelserne.⁴¹ Selvom udvalget inddrog inspiration fra skandinavisk og international ret, er AB-systemet dog stadig tilpasset de almindelige obligationsretlige regler, der finder anvendelse i Danmark.

På trods af, at problemstillingen om parallelle forsinkelser er et spørgsmål, som der hersker retsusikkerhed omkring, blev problemstillingen ikke inddraget i udvalgets betænkning om revideringen af AB i 2018. Revideringen var ellers en oplagt mulighed for, at problemstillingen kunne blive gennemgået og diskuteret, da den gav mulighed for, at repræsentanter for byggeriets parter kunne give deres holdning til, hvad de anser for at være den bedste løsning til at opgøre en parallel forsinkelse.⁴² Problemstillingen bliver dog ikke nævnt, hvorfor der fortsat ikke er fastsat pejlemærker, som domstolen og voldgiftsretten kan anvende til brug for deres vurdering af en konflikt opstået på baggrund af en parallel forsinkelse. Problemstillingen forbliver dermed ureguleret i AB 18, og det vil derfor fortsat være parternes aftale eller voldgiftspraksis på området, som skal lægges til grund, når parterne skal have afgjort en tvist, der er opstået på baggrund af en parallel forsinkelse.

Dog blev det i forbindelse med revideringen af AB-systemet foreslået, at senest i 2023 skal byggeriets parter indkaldes til et møde med henblik på at vurdere, hvorvidt der er behov for at udarbejde ændringer til AB-systemet.⁴³ Formålet med mødet er at sikre, at betingelserne afspejler den konstante udvikling, som samarbejdsformerne i byggeriet undergår. Ved at sikre en mere hyppig gennemgang af betingelserne vil problemstillinger, som der hersker retsusikkerhed omkring kunne løses lettere. Det kan derfor overvejes, om mødet vil medføre, at problemstillingen om parallelle forsinkelser vil blive overvejet og inddraget i AB-systemet. Da det første møde dog ikke har været afholdt endnu, er det

⁴⁰ Betænkning nr. 1570 af 21. juni 2018, side 22

⁴¹ Ibid., side 22

⁴² TBB 2016.696, side 5, afsnit 5

⁴³ Betænkning nr. 1570 af 21. juni 2018, side 23 og 476

for tidligt at sige noget om, hvorvidt mødet vil medføre en ændring af bestemmelserne i AB 18, som de er fastsat i dag.

Det kan konkluderes, at AB 18 ikke regulerer problemstillingen om parallelle forsinkelser, hvorfor det vil være op til parterne selv at vedtage eventuelle bestemmelser i deres entreprisekontrakt, der indeholder en løsningsmodel, som parterne kan anvende i tilfælde af, at der opstår en konflikt på baggrund af en parallel forsinkelse. Såfremt parterne ikke fastsætter sådanne bestemmelser, vil det være voldgiftspraksis på området, der benyttes til at beslutte, hvordan det økonomiske efterspil skal opgøres.

3.2. International Federation of Consulting Engineers (FIDIC)

Hvor man nationalt typisk har ladet sig inspirere af eller direkte har vedtaget at anvende AB 18 på samarbejdsforholdet mellem entreprenøren og bygherren, vil man i større internationale byggerier ofte anvende en af FIDIC's standardkontrakter. Den internationale sammenslutning af rådgivende ingeniører, Fédération Internationale des Ingénieurs Conseils, forkortet FIDIC blev stiftet i 1913. Formålet med sammenslutningen er at have en international organisation med fokus på kvalitet, integritet og bæredygtighed inden for bygge- og anlægsarbejder.⁴⁴ FIDIC er især kendt for deres udarbejdelse af internationale standardkontrakter, der kan bruges i større entrepriseopgaver – herunder både nationale og internationale opgaver – inden for hele bygge- og anlægssektoren.⁴⁵ Medlemmer af FIDIC er som udgangspunkt nationale, hvor det enkelte medlemsland repræsenteres af en ingeniørsammenslutning. Danmark repræsenteres af Foreningen af Rådgivende Ingeniører (FRI).⁴⁶

FIDIC har udarbejdet og offentliggjort en række kontrakter, der er blevet kendt som ”*The Rainbow Suite*” på grund af kontrakternes forskellige farver.⁴⁷ Kontrakterne er efterhånden blevet videreudviklet og tilpasset i takt med teknologiens udvikling, hvor nogle af de mest anvendte kontraktsæt i dag er:

- Conditions of Contract for Construction for Building and Engineering Works Designed by the Employer (the Red Book)

⁴⁴ <https://fidic.org/history>

⁴⁵ <https://fidic.org/bookshop>

⁴⁶ <https://fidic.org/organization/111>

⁴⁷ Hewitt, Andy. *The FIDIC Contracts: Obligations of the Parties* (John Wiley & Sons 2014), side ix

- Conditions of Contract for Plant and Design-Build for Electrical and Mechanical Plant, and for Building and Engineering Works, Designed by the Contractor (the Yellow Book)
- Conditions of Contract for EPC 2 / Turnkey Projects (the Silver Book)
- Conditions of Contract for Design, Build and Operate Projects (the Gold Book)
- The Short Form of Contract (the Green Book)

The Red Book, der kan bruges i hoved- og storentrepriser, blev revideret i 2017. Revideringen medførte en ny og opdateret version af standardkontrakten med tilføjelse af nye bestemmelser. Tidligere har The Red Book ikke adresseret problemstillingen om parallelle forsinkelser, men med revideringen i 2017, blev der indsat en ny bestemmelse i klausul 8.5, der behandler den situation, hvor der er opstået en forsinkelse, hvor både entreprenøren og bygherren er delvis ansvarlige. Bestemmelsen i klausul 8.5 indeholder følgende passus:

“If a delay caused by a matter which is the Employer’s responsibility is concurrent with a delay caused by a matter which is the Contractor’s responsibility, the Contractor’s entitlement to EOT [Extension of Time red.] shall be assessed in accordance with the rules and procedures stated in the Special Provisions (if not stated, as appropriate taking due regard of all relevant circumstances).”⁴⁸

Det kan udledes af bestemmelsen, at entreprenørens ret til en tidsfristforlængelse i tilfælde af en parallel forsinkelse skal vurderes i henhold til de bestemmelser – hvis nogle – som parterne særskilt har vedtaget. Såfremt parterne ikke har vedtaget særlige bestemmelser, vil vurderingen af entreprenørens ret til en tidsfristforlængelse skulle ske med behørig inddragelse af alle relevante omstændigheder. Hvis parterne dermed ikke har vedtaget særlige bestemmelser, der regulerer forholdet, fastsætter The Red Book ikke én bestemt løsningsmodel, som parterne kan anvende, men regulerer blot, at en eventuel tidsfristforlængelse skal gives på baggrund af en konkret vurdering fra parterne.

Bestemmelsen i The Red Book giver dermed ikke parterne én bestemt procedure i tilfælde af en parallel forsinkelse, da det økonomiske efterspil vil blive opgjort på baggrund af en skønsmæssig og subjektiv vurdering med inddragelse af alle relevante omstændigheder.

⁴⁸ FIDIC: The Red Book, clause 8.5 in fine

Løsningen kan derfor blive forskellig fra sag til sag, og bestemmelsen indeholder heller ikke et entydigt svar på, hvor lang en tidsfristforlængelse, som entreprenøren vil kunne gøre krav på, og hvor stor en betydning entreprenørens egen forsinkelsesårsag vil have på tidsfristforlængelsen. Såfremt parterne ikke har vedtaget særlige bestemmelser, der regulerer forholdet, vil parterne skulle fastsætte tidsfristforlængelsen ved at anvende en rimelighedsvurdering. Det fremgår ikke, hvordan denne rimelighedsvurdering skal opgøres, og da vurderingen skal ske med inddragelse af alle relevante omstændigheder, vil det være op til parternes konkrete og subjektive vurdering at fastsætte, hvor lang en tidsfristforlængelse, som entreprenøren har ret til, og hvordan det økonomiske ansvar skal fordeles. The Red Book giver dermed ikke særlig meget vejledning til parterne, hvis de ikke selv har reguleret forholdet.⁴⁹ Det risikeres derfor også, at parterne kan få svært ved at nå til enighed, da der er risiko for, at bygherren og entreprenøren ikke er enige i, hvad en rimelig tidsfristforlængelse vil indebære.⁵⁰ Det kan derfor blive nødvendigt at inddrage domstolene, hvilket kan udvikle sig til en langsommelig og dyr affære.

Det kan dermed konkluderes, at selvom FIDIC's The Red Book indeholder en bestemmelse, der nævner parallelle forsinkelser, giver bestemmelsen indholdsmæssigt ikke én bestemt procedure for parterne. Det kan konkluderes, at hvis parterne ikke har fastsat særlige bestemmelser, vil The Red Book blot fastsætte, at en parallel forsinkelse skal løses som det findes rimeligt på baggrund af en konkret og subjektiv vurdering.

3.3. The Society of Construction Law: Delay and Disruption Protocol

I 1983 blev The Society of Construction Law grundlagt med det formål at fremme uddannelse, studier og forskning inden for entrepriseretsområdet i både Storbritannien og udlandet.⁵¹ Siden 1984 har de udarbejdet og offentliggjort omkring 400 artikler, der behandler diverse problemstillinger inden for entrepriseretten – herunder analyser og sammenligninger af engelsk og international ret.⁵² Artiklerne kan benyttes af alle byggeriets parter og har til formål at belyse nogle af de gængse problemer, der kan opstå

⁴⁹ Sørensen, Jakob B. *FIDIC Red Book – A companion to the 2017 Construction Contract* (ICE Publishing 2019), side 103 (herefter "*Fidic Red Book – A companion to the 2017 Construction Contract*")

⁵⁰ *Fidic Red Book – A companion to the 2017 Construction Contract*, side 103-104

⁵¹ <https://www.scl.org.uk>

⁵² <https://www.scl.org.uk/papers>

under en byggeproces. I 2002 offentliggjorde The Society of Construction Law deres første udgave af *Delay and Disruption Protocol*, som sidenhen er blevet erstattet med en ny og revideret udgave i 2017.⁵³ Protokollen har – i tråd med de offentliggjorte artikler – til formål at give rådgivning og vejledning på de mest almindelige problemstillinger, der kan opstå i forhold til spørgsmålet om tidsfristforlængelse og forsinkelse i byggerier.⁵⁴ Protokollen er ikke tiltænkt at udgøre en standardkontrakt eller have samme præjudikatsværdi som de bestemmelser, der fastsættes i parternes kontrakt.⁵⁵ Protokollen præsenterer i stedet en mulig metode for, hvordan parterne kan vælge af løse deres konflikter opstået på baggrund af en forsinkelse, hvor de er i tvivl om, hvorvidt entreprenøren har ret til en tidsfristforlængelse, og bygherren kan kræve økonomisk kompensation.⁵⁶

Revideringen i 2017 medførte en opdatering på en række problemstillinger for at sikre, at protokollen stadig er fuldt funktionsdygtig i forhold til den udvikling, som byggebranchen har undergået de seneste 15 år. Blandt andet medførte revideringen, at fremgangsmåden for behandling af parallelle forsinkelser blev opdateret i forhold til den nyeste retspraksis. Det fremgår nu af artikel 10, at i tilfælde af en parallel forsinkelse vil entreprenørens ret til en tidsfristforlængelse ikke skulle forkortes.⁵⁷ Artikel 10 beskriver først, hvornår der kan siges at være tale om en parallel forsinkelse, og lægger i den forbindelse vægt på, at de to begivenheder – hvoraf den ene er for bygherrens risiko og den anden entreprenørens – skal være uafhængige af hinanden. Derudover skal begge forsinkelser medføre en direkte forsinkelse af byggeriets afleveringsdato.⁵⁸ Beskrivelsen af, hvornår der er tale om en parallel forsinkelse er overensstemmende med den definition, der benyttes i dansk praksis og litteratur, og som er beskrevet i afsnit 2. Herefter beskriver artikel 10.12, hvordan entreprenørens ret til tidsfristforlængelse skal være i tilfælde af en parallel forsinkelse:

⁵³ Society of Construction Law. *Delay and Disruption Protocol* (2017), afsnit G og I, side 2 (fremover “*Delay and Disruption Protocol*”)

⁵⁴ *Delay and Disruption Protocol*, afsnit A, side 1

⁵⁵ *Ibid.*, afsnit B, side 1

⁵⁶ *Ibid.*, afsnit B, side 1

⁵⁷ *Ibid.*, afsnit 10, side 6 og 30

⁵⁸ *Ibid.*, artikel 10.3 og 10.5, side 30

”Where concurrent delay has been established, the Contractor should be entitled to an EOT for the Employer Delay to Completion, dealt with in accordance with Core Principle 5. The Contractor Delay should not reduce the amount of EOT due to the Contractor as a result of the Employer Delay.”⁵⁹

Entreprenøren har dermed ret til en tidsfristforlængelse, uanset at forsinkelsen også skyldes begivenheder, som entreprenøren er ansvarlig for. Herudover fastsætter artikel 10.12, at entreprenørens tidsfristforlængelse ikke skal forkortes som følge af, at entreprenøren har medvirket til forsinkelsen. Bestemmelse fastsætter dermed, at det som udgangspunkt er uden betydning, at begge parter har medvirket til forsinkelsen – hvis forsinkelsen også kan henregnes til bygherrens risiko, vil entreprenøren have ret til en fuld tidsfristforlængelse.

Udover, at protokollen fastlægger, at entreprenøren har ret til en fuld tidsfristforlængelse i tilfælde af en parallel forsinkelse, beskriver protokollen yderligere i artikel 14, hvordan parterne skal forholde sig i forhold til de yderligere udgifter som opstår på baggrund af forsinkelsen:

”Where Employer Delay to Completion and Contractor Delay to Completion are concurrent and, as a result of that delay the Contractor incurs additional costs, then the Contractor should only recover compensation if it is able to separate the additional costs caused by the Employer Delay from those caused by the Contractor Delay. If it would have incurred the additional costs in any event as a result of Contractor Delay, the Contractor will not be entitled to recover those additional costs.”⁶⁰

Som det følger af artikel 14, vil entreprenøren kun kunne få dækket de omkostninger, som er opstået i forbindelse med den del af forsinkelsen, der kan henregnes til bygherrens risiko. Entreprenøren kan derfor kun kræve økonomisk kompensation, hvis det er muligt at adskille bygherreforsinkelsen fra den del af forsinkelsen, som entreprenøren selv er ansvarlig for. Hvis det ikke er muligt at opdele forsinkelsen og udlede, hvilken del, som bygherren er ansvarlig for, følger det af artikel 14, at entreprenøren mister sin ret til at kræve de opståede omkostninger for forsinkelsen dækket.

⁵⁹ *Delay and Disruption Protocol*, artikel 10.12, side 31

⁶⁰ *Ibid.*, artikel 14, side 39

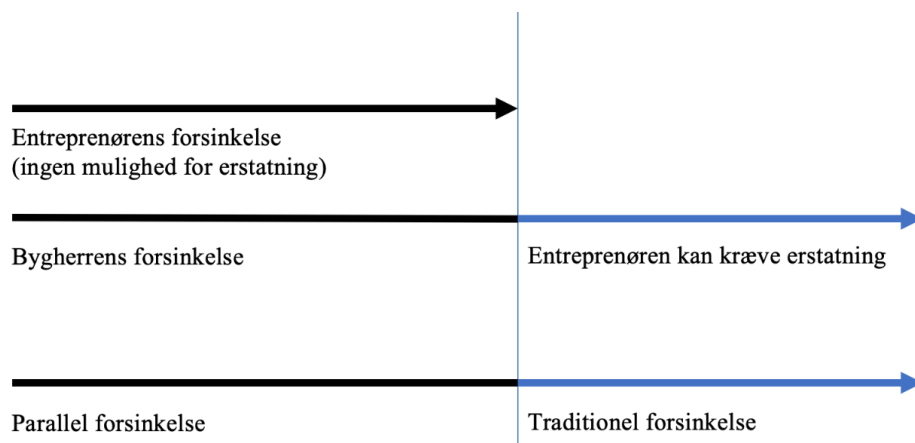

Illustration 1: Hvis forsinkelsen kan opdeles, kan entreprenøren kræve erstatning for den del, hvor forsinkelsen udelukkende skyldes bygherrens forhold, jf. artikel 14 i Delay and Disruption Protocol.

Det kan dermed lægges til grund, at *Delay and Disruption Protocol* har fastsat én bestemt metode, som kan anvendes ved parallelle forsinkelser. Protokollen fastsætter, at entreprenøren har ret til en fuld tidsfristforlængelse, men ingen økonomisk kompensation, hvis det ikke er muligt at adskille den del af forsinkelsen, som entreprenøren er ansvarlig for. Protokollen giver dermed parterne en overskuelig metode for, hvordan de kan vælge at løse en konflikt opstået på baggrund af en parallel forsinkelse. Dog skal det pointeres, at protokollen blot kan anvendes som inspiration og som et fortolkningsbidrag, hvorfor parterne sagtens kan vælge en anden fremgangsmåde for, hvordan de ønsker at regulere situationen. Det vil derfor være parternes entreprisekontrakt, der bestemmer, hvordan problemstillingen skal reguleres.

3.3.1. Delkonklusion

Det kan konkluderes, at problemstillingen om parallelle forsinkelser ikke er reguleret i dansk ret. AB 18 indeholder ingen bestemmelser, der nævner parallelle forsinkelser, hvorfor parterne er henvist til at fastsætte bestemmelser i deres kontrakt eller anvende tidligere voldgiftspraksis på området, hvis der opstår en konflikt. Hvis parterne derimod har anvendt en international standardkontrakt som FIDIC's The Red Book, vil parallelle forsinkelser være nævnt i standardvilkårene. Selvom The Red Book nævner problemstillingen, er passussen fra bestemmelsen dog uden egentligt indhold, da bestemmelsen blot fastsætter, at en parallel forsinkelse skal løses på baggrund af parternes særlige vedtagne bestemmelser eller på baggrund af en rimelig, subjektiv og konkret

vurdering. Slutteligt kan det konkluderes, at hvis parterne henviser til artiklerne i *Delay and Disruption Protocol*, vil det være fastsat, hvordan problemstillingen skal løses. Protokollen fastsætter, at entreprenøren har ret til en fuld tidsfristforlængelse, selvom han selv har medvirket til forsinkelsen. Dog har entreprenøren kun ret til at kræve erstatning, såfremt det er muligt at adskille entreprenørens og bygherrens forsinkelse fra hinanden. Det kan derfor samlet konkluderes, at problemstillingen i højere grad er reguleret i international ret end i dansk ret.

4. Mulige løsningsmodeller ved parallelle forsinkelser

Problemstillingen omkring parallelle forsinkelser inden for entrepriseretten har ikke været genstand for særlig stor behandling i den danske litteratur, hvor de fleste fremstillinger om dansk entrepriseret ikke berører emnet.⁶¹ Derudover er det begrænset, hvad der findes af offentliggjorte kendelser, der behandler parallelle forsinkelser.⁶² Problemstillingen har derimod fået en større fokus i den engelske litteratur og praksis, hvor retspraksis viser, at der findes flere løsningsmodeller til brug for at løse en tvist opstået på baggrund af en parallel forsinkelse.⁶³ Overordnet viser retspraksis, at der er tre løsningsmodeller, som særligt har vundet indpas i Storbritannien, og som anses for at være de mest anerkendte og anvendte modeller; løsningsmodellen om den dominerende årsag, løsningsmodellen om fordeling af ansvaret samt Malmaison-doktrinen. Nedenstående afsnit vil derfor tage udgangspunkt i disse tre løsningsmodeller.⁶⁴

4.1. Løsningsmodel 1: Den dominerende årsag

I tilfælde af en parallel forsinkelse vil brug af løsningsmodellen om den dominerende årsag betyde, at hele ansvaret for forsinkelsen bliver pålagt den part, der har været ansvarlig for *den dominerende årsag*. Det vil derfor ikke tillægges betydning, at begge parter har medvirket til forsinkelsen. Den dominerende årsag kan siges at være den væsentligste grund til, at forsinkelsen opstod. Det vil ikke altid være tydeligt, hvilken

⁶¹ TBB 2016.696, side 1, afsnit 1 og Sylvie Cavaleri. *Concurrent Delay in Construction Disputes* (Werlauff Jura 2015), side 80 (hereafter “*Concurrent Delay in Construction Disputes*”)

⁶² Se nærmere om de metodiske overvejelser ved det begrænsede antal offentliggjorte kendelser i afsnit 1.2

⁶³ TBB 2016.696, side 4, afsnit 3.2

⁶⁴ Se nærmere om overvejelserne ved inddragelse af engelsk retspraksis i afsnit 1.2

årsag, der kan identificeres som den dominerende, hvorfor det ofte vil bero på en konkret vurdering at udlede, hvem der skal hæfte for forsinkelsen. Løsningsmodellen kan derfor ikke anvendes, hvis det ikke er muligt at identificere, hvilken årsag, der har været dominerende for forsinkelsen. Parallelle forsinkelser er kendetegnet ved, at to eller flere begivenheder har virket *uafhængigt* af hinanden og medført en samlet forsinkelse – forsinkelsen vil derfor indtræffe uanset, at kun den ene begivenhed finder sted. I sådanne tilfælde kan det derfor være svært for både parterne selv, men også for en uvildig tredjemand, at udlede, hvilken begivenhed, der kan identificeres som den dominerende årsag.

Løsningsmodellen om den dominerende årsag er blandt andet nævnt i en skotsk afgørelse fra 2007 *City Inn Ltd v Shepherd Construction Ltd*.⁶⁵ I den konkrete afgørelse var udførelsen af et hotelbyggeri blevet forsinket af flere årsager, og der var derfor opstået en tvist mellem entreprenøren og bygherren. Entreprenøren blev først tildelt fire ugers tidsfristforlængelse, som senere blev forøget med fem ugers yderligere tidsfristforlængelse. Tvisten blev først forsøgt løst ved forhandling, hvor entreprenøren blev tildelt de første ugers tidsfristforlængelse, men tvisten blev senere indbragt for både *The Outer House* og *The Inner House of the Scottish Court of Session*.⁶⁶ Under sagen blev det klart, at der var flere begivenheder som alle uafhængigt af hinanden havde medvirket til forsinkelsen af byggeriet, og der var derfor tale om en parallel forsinkelse. I afgørelsen fra *The Outer House*, udtalte dommer Lord Drummond Young:

*“... if a relevant event can be shown to be the “dominant or operative” cause of a delay, the party responsible for that event will be held responsible for the delay. I agree that it may be possible to show that either a relevant event or a contractor’s risk event is the dominant cause of that delay, and in such a case that event should be treated as the cause of the delay.”*⁶⁷

Lord Drummond Young lagde dermed til grund, at i en situation, hvor der er opstået forsinkelse som følge af flere begivenheder, vil det være den dominerende årsag til forsinkelsen – hvis denne er mulig at identificere – der vil blive ansvarlig for den samlede

⁶⁵ *Concurrent delay in construction disputes*, side 243

⁶⁶ *The Outer House of the Scottish Court of Session* udgør første instans af retssystemet i Skotland. *The Inner House of the Scottish Court of Session* udgør anden instans af retssystemet.

⁶⁷ *City Inn Ltd v Shepherd Construction Ltd*, præmis 21

forsinkelse. Det afgørende bliver dermed, om det er muligt at bevise, at der findes én dominerende årsag til forsinkelsen. Hvis dette er muligt, vil det være uden betydning, at forsinkelsen reelt skyldes flere begivenheder, som begge parter kan siges at være ansvarlige for. Hvis det er muligt at bevise, at den ene årsag har været den dominerende årsag til forsinkelsen, vil denne årsag – og denne alene – blive ansvarlig for den samlede forsinkelse uanset, at forsinkelsen ville have indtruffet uafhængigt som følge af andre årsager. Lord Drummond Young udtalte yderligere:

“...the question of causation must be treated by the application of common sense to the logical principles of causation, and if it is possible to identify an act of the employer as the dominant cause of the loss that will suffice.”⁶⁸

Det blev dermed lagt til grund, at vurderingen af, hvordan det økonomiske efterspil skal opgøres i tilfælde af en parallel forsinkelse, skal behandles med sund fornuft og logiske principper. Behandlingen af tvisten vil derfor blive pålagt en rimelighedsvurdering, hvis det ikke er muligt at identificere den dominerende årsag.

I de tilfælde, hvor det er muligt at identificere den dominerende årsag til forsinkelsen, gør løsningsmodellen det nemt for både parterne selv, men også ved inddragelse af en uvildig tredjemand at opgøre det økonomiske efterspil. Ulempen ved modellen er dog som nævnt, at det ikke altid vil være muligt at identificere den dominerende årsag. Derudover risikeres det også, at den ene part bliver forfordelt, da forsinkelsen ville være indtruffet uanset, om den dominerende årsag ikke fandt sted, idet den anden parts uafhængige forsinkelsesårsag fortsat ville bestå. Selvom vurderingen, som nævnt ovenfor i *City Inn Ltd v Shepherd Construction Ltd*, skal ske på baggrund af sund fornuft og logiske principper, vil der være risiko for, at afgørelsen ikke bliver proportional, hvis hele ansvaret bliver pålagt den ene part, selvom begge parter har medvirket til forsinkelsen. Der er tale om et *”alt eller intet”* resultat, hvilket hurtigt kan fremstå urimeligt for den ene part. Dette – samt det forhold, at løsningsmodellen ikke altid er anvendelig – kan være årsagen til, at løsningsmodellen ikke har været anvendt i særlig mange nyere afgørelser i britisk eller dansk praksis.⁶⁹ Derudover baserer løsningsmodellen sit resultat på en konkret vurdering, som altid vil have karakter af en subjektiv bedømmelse, idet det

⁶⁸ *City Inn Ltd v Shepherd Construction Ltd*, præmis 20

⁶⁹ *Concurrent Delay in Construction Disputes*, side 249

sjældent vil være muligt at opstille objektive kriterier for, hvornår en forsinkelsesårsag kan siges at være ”værrer” og ”dominerende” end den anden årsag. Hvis bygherren ikke har sørget for en byggetilladelse, men entreprenøren på den anden side ikke har bestilt nogle af de nødvendige materialer, vil det være svært at udlede, hvilken årsag, der kan siges at være den dominerende årsag. Det subjektive element fremstår som en af løsningsmodellens største svagheder, da det altid vil være en individuel vurdering, som den ene part vil finde urimelig.

4.2. Løsningsmodel 2: Fordeling af ansvar

Ved anvendelse af løsningsmodellen om fordeling af ansvaret, vil der, på baggrund af en skønsmæssig vurdering i den konkrete tvist, ske en fordeling af ansvaret mellem de to parter, der begge har medvirket til forsinkelsen. Modsat løsningsmodellen om den dominerende årsag, ledes der ikke efter en dominerende årsag til forsinkelsen, men ansvaret bliver i stedet fordelt efter en skønsmæssig vurdering, så begge parter kommer til at hæfte for ansvaret. Fra at anvende en ”alt eller intet” løsning, benytter løsningsmodellen sig af en forholdsmæssig fordeling af ansvaret baseret på en formodning om en grad af ansvar eller kausalitet. Løsningsmodellen gør dermed brug af en rimelighedsvurdering, og ser på de enkelte faktorer og begivenheder i sagen, hvorefter ansvaret bliver fordelt. Modellen, som på engelsk bliver benævnt ”*apportionment*”, indgår også i overvejelserne i afgørelsen *City Inn Ltd v Shepherd Construction Ltd*, som er behandlet ovenfor i afsnit 4.1. Dommer Lord Drummond Young udtalte i den forbindelse:

*”Where there is true concurrency between a relevant event and a contractor default, in the sense that both existed simultaneously, regardless of which started first, it may be appropriate to apportion responsibility for the delay between the two causes; obviously, however, the basis for such apportionment must be fair and reasonable. Precisely what is fair and reasonable is likely to turn on the exact circumstances of the particular case”.*⁷⁰

Det blev dermed lagt til grund, at i tilfælde, hvor der er opstået en parallel forsinkelse mellem to uafhængige begivenheder – dvs. hvor ikke bare én begivenhed har startet en kædereaktion af begivenheder, som samlet har medført en forsinkelse – vil ansvaret blive

⁷⁰ *City Inn Ltd v Shepherd Construction Ltd*, præmis 18

fordelt mellem de to parter på baggrund af en konkret *rimelig* vurdering. Lord Drummond Young nævnte ikke nærmere, hvad der konkret skulle forstås ved *rimelig*, og udtalte blot, at vurderingen skulle ske på baggrund af sagens konkrete omstændigheder.

I *City Inn Ltd v Shepherd Construction Ltd* blev der især lagt vægt på to kriterier; (1) graden af ansvarlighed for hver begivenhed, som har medvirket til forsinkelsen samt (2) væsentligheden af de enkelte faktorer, der har medført forsinkelsen.⁷¹ På baggrund af de to kriterier, er det tydeligt at se, at løsningsmodellen benytter sig af skønsmæssige opgørelser, hvor resultatet vil komme an på en konkret vurdering. Kriterierne, der blev anvendt i ovennævnte afgørelse, er ikke nødvendigvis de samme og kan variere fra tvist til tvist, hvilket Lord Drummond Young også pointerer i ovenstående citat. Hvor graden af ansvarlighed i mange tilfælde vil være mulig at vurdere – f.eks., hvor entreprenøren har handlet simpelt uagtsomt, og bygherren groft uagtsomt, vil kriteriet om væsentligheden af de enkelte faktorer, være sværere at anvende i praksis, hvilket skyldes, at væsentligheden udelukkende vil blive vurderet på baggrund af en subjektiv vurdering. Hvis to – af hinanden uafhængige – begivenheder har medvirket til den samme forsinkelse, kan det være svært at udlede, hvilken årsag, som kan siges at have været ”værst” og mest ”væsentlig”. Det vil sjældent være muligt at opstille objektive kriterier for, hvornår en forsinkelsesårsag kan siges at være ”mere væsentlig” end andre forsinkelsesårsager, hvorfor anvendelsen af kriteriet vil medføre en vis usikkerhed.

Modellen benytter sig dog også af almindelig sund fornuft og logiske principper, hvilket også var tilfældet med løsningsmodellen om den dominerende årsag, hvilket Lord Drummond Young udtalte i afgørelsen:

*”...the question of causation must be treated by the application of common sense to the logical principles of causation.”*⁷²

Selvom udgangspunktet for anvendelsen af løsningsmodellen om fordeling af ansvar også er sund fornuft og logiske principper, vil benyttelse af modellen også være forbundet med en vis usikkerhed og uvished for parterne. Som i tilfældet med løsningsmodellen om den dominerende årsag, benytter modellen sig af skønsmæssige opgørelser og beror på en

⁷¹ *City Inn Ltd v Shepherd Construction Ltd*, præmis 158

⁷² *Ibid.*, præmis 20

konkret vurdering af den enkelte tvist, hvilket kan gøre det svært for parterne på forhånd at udlede, hvordan ansvaret bliver fordelt mellem dem. Hvor løsningsmodellen om den dominerende årsag beror på en subjektiv vurdering af, hvilken årsag, der kan identificeres som den dominerende, vil løsningsmodellen om fordeling af ansvar benytte en subjektiv vurdering til at fordele ansvaret mellem parterne. Modellen kan derfor være svær for parterne at benytte uden inddragelse af domstolene eller voldgiftsretten, hvorfor det kan risikere at blive en fordyrende og langsommelig proces for parterne, medmindre de i deres kontrakt har aftalt at anvende en uvildig skønsmand til at afgøre problemet.⁷³ Resultatmæssigt kan løsningsmodellen dog medføre et mere rimeligt resultat for begge parter, end løsningsmodellen om den dominerende årsag, da ansvaret bliver fordelt mellem parterne og ikke blot pålagt én part.⁷⁴

Selvom løsningsmodellen om fordeling af ansvar generelt har vundet bredere tilslutning end løsningsmodellen om den dominerende årsag, har den også været genstand for kritik, og i flere afgørelser er det direkte blevet anført, at modellen ikke er anvendelig. Dette skete blandt andet i den engelske afgørelse *Walter Lilly & Company Ltd v Giles Patric Cyril Mackay and DMW Developments Ltd* (fremover blot *Walter Lilly v Mackay*) fra 2012, der behandles nærmere nedenfor. Afvisningen af modellen kan hænge sammen med, at modellen benytter sig af kriterier, som – på samme måde, som det var tilfældet i forhold til løsningsmodellen om den dominerende årsag – baserer sig på subjektive og konkrete vurderinger, der ikke altid vil være mulige at foretage. Det vil ikke altid være muligt at vurdere, hvilken årsag, der kan siges at være mest ansvarlig og væsentlig, og i de tilfælde, kan modellen være svær at benytte. Løsningsmodellen er dog mere udbredt i dansk retspraksis, da de danske domstole i et vist omfang foretager en pragmatisk fordeling af ansvaret ved parallelle forsinkelser.⁷⁵

⁷³ Med det nye konfliktløsningssystem i AB 18 er der desuden indført en mulighed for at få truffet en hurtig afgørelse om forhold af mere simpel karakter, jf. AB 18 § 68, stk. 1, hvilket vil spare parterne for tid og penge i forhold til at indbringe en sag for voldgiftsretten.

⁷⁴ TBB 2016.696, side 5, afsnit 4.2

⁷⁵ Ibid., side 4, afsnit 3.1

4.3. Løsningsmodel 3: Malmaison-doktrinen

Den sidste løsningsmodel, der har vundet indpas i Storbritannien, er den såkaldte Malmaison-doktrin. Malmaison-doktrinen er navngivet efter afgørelsen *Henry Boot Ltd v Malmaison Hotel (Manchester) Ltd* fra 1999, som blev afsagt af *The Technology and Construction Court*, der blandt andet behandler sager inden for byggeri i England og Wales. Afgørelsen omhandler byggeriet af Malmaison Hotel, der på grund af en række begivenheder blev forsinket. Byggeriet blev derfor først færdiggjort omkring fem måneder senere end den ellers aftalte afleveringsdato. Da både entreprenøren og bygherren havde medvirket til begivenheder, som medførte forsinkelse, opstod der en tvist om, hvorvidt parterne hver især kunne kræve tidsfristforlængelse og økonomisk erstatning. I afgørelsen udtalte dommer Lord John Dyson:

”Second, it is agreed that if there are two concurrent causes of delay, one of which is a relevant event, and the other is not, then the contractor is entitled to an extension of time for the period of delay caused by the relevant event notwithstanding the concurrent effect of the other event.”⁷⁶

Lord John Dyson lagde dermed til grund, at i tilfælde af en parallel forsinkelse, hvor én begivenhed var en ”relevant begivenhed”⁷⁷, og den anden ikke, ville entreprenøren fortsat være berettiget til en tidsfristforlængelse til trods for, at han også var medansvarlig for forsinkelsen. Udtalelsen blev efterfulgt af et eksempel:

”Thus, to take a simple example, if no work is possible on a site for a week not only because of exceptionally inclement weather (a Relevant Event), but also because the contractor has a shortage of labour (not a Relevant Event), and if the failure to work during that week is likely to delay the Works beyond the Completion Date by one week, then if he considers it fair and reasonable to do so, the Architect is required to grant an extension of time of one week. He cannot refuse to do so on the grounds that the delay would have occurred in any event by reason of the shortage of labour.”⁷⁸

Eksemplet fastslår, at hvis to begivenheder begge medfører en forsinkelse, hvor entreprenøren er skyld i den ene, vil det ikke være muligt at afvise et krav om tidsfristforlængelse med den begrundelse, at forsinkelsen alligevel ville være indtruffet, hvis blot entreprenørens begivenhed var hændt. Eksemplet åbner op for, at bygherren skal

⁷⁶ *Henry Boot Construction Ltd v Malmaison Hotel Ltd*, præmis 13

⁷⁷ Det vil ofte være fastsat i parternes aftale, hvad der udgør en relevant begivenhed.

⁷⁸ *Henry Boot Construction v Malmaison Hotel*, præmis 13

foretage en subjektiv vurdering, da udtalelsen fastslår, at det kun er, hvis bygherren finder det rimeligt, at han skal give entreprenøren en tidsfristforlængelse. Bygherren kan dog ikke afvise kravet om tidsfristforlængelse alene med den begrundelse, at entreprenøren selv har medvirket til forsinkelsen. Eksemplet er derfor tvetydigt, da bygherren på den ene side ikke kan afvise kravet om tidsfristforlængelse, men samtidig skal finde det rimeligt at give entreprenøren forlængelsen.

Samtidig blev det i afgørelsen fastslået, at hvis den ene part er berettiget til tidsfristforlængelse, er den anden part ikke berettiget til en økonomisk erstatning. Lord John Dyson udtalte:

”...that the respondent was not entitled to any liquidated damages for the period 6 January to 13 March 1998 because the claimant was entitled to an extension of time for that by period by reason of the delay on the part of Cameron.”⁷⁹

Det blev dermed slået fast, at parterne er berettiget til en tidsfristforlængelse uanset, at de selv har medvirket til forsinkelsen, men at det ikke vil være muligt at gøre et økonomisk krav gældende. Modellen indebærer dermed, at parten har ret til tid, men ikke økonomisk erstatning – *”time – no money”*.⁸⁰

Malmaison-doktrinen er senere blevet anvendt i en række andre afgørelser, herunder i den engelske afgørelse *De Beers UK Ltd v Atos Origin IT Services* fra 2010 samt afgørelsen *Walter Lilly v Mackay* fra *The Technology and Construction Court* for Wales og England fra 2012. I sidstnævnte afgørelse valgte dommeren desuden at afvise løsningsmodellen om fordeling af ansvar med den begrundelse, at selvom tidsfristforlængelsen skal gives på baggrund af kravet om rimelighed, indikerer det ikke, at der skal ske en fordeling af ansvaret.⁸¹ Selvom dommeren i afgørelsen *De Beers v Atos Origin* ikke direkte afviste brugen af løsningsmodellen om fordeling af ansvaret, udtalte dommer Lord Stuart Edwards:

”The general rule in construction and engineering cases is that where there is concurrent delay to completion caused by matters for which both employer and

⁷⁹ *Henry Boot Construction v Malmaison Hotel*, præmis 18

⁸⁰ TBB 2016.696, side 4, afsnit 3.2

⁸¹ *Walter Lilly v Mackay*, præmis 370

*contractor are responsible, the contractor is entitled to an extension of time but he cannot recover in respect of the loss caused by the delay.*⁸²

Udtalelsen underbygger dermed *Henry Boot v Malmaison Hotel*, da afgørelsen også lægger fast, at i tilfælde af en parallel forsinkelse, hvor begge parter er ansvarlige, vil entreprenøren være berettiget til en tidsfristforlængelse, men kan ikke kræve økonomisk kompensation.

Udover ovenstående eksempler på retspraksis, bliver Malmaison-doktrinen også beskrevet i den engelske juridiske litteratur, som en af nutidens foretrukne løsningsmodeller i tilfælde af en parallel forsinkelse.⁸³ Malmaison-doktrinen er derudover anbefalet i den britiske *Delay and Disruption Protocol*, der er behandlet ovenfor i afsnit 3.3. Protokollen anfører i artikel 14:3:

*”Where an Employer Delay to Completion and a Contractor Delay to Completion are concurrent, the Contractor may not recover compensation in respect of the Employer Risk Event unless it can separate the loss and/or expense that flows from the Employer Risk Event from that which flows from the Contractor Risk Event. If it would have incurred the additional costs in any event as a result of concurrent Contractor Delay, the Contractor will not be entitled to recover those additional costs.”*⁸⁴

Artikel 14.3 fastsætter dermed, at i tilfælde af en parallel forsinkelse, hvor både entreprenøren og bygherren er ansvarlige, vil det ikke være muligt at kræve det økonomiske tab dækket, medmindre det er muligt at dele forsinkelsen op og adskille, hvilken del, som parterne hver især hæfter for. Formålet med protokollen er at give vejledning til både entreprenøren og bygherren i en byggeproces og opstille mulige løsningsmodeller til, hvordan parterne skal forholde sig til problemstillinger omhandlende forsinkelse og forstyrrelser. Protokollen er dog ikke et juridisk bindende dokument, og det skal derfor aftales mellem parterne, hvis de ønsker at gøre brug af bestemmelserne.⁸⁵

⁸² *De Beers Ltd v Atos Origin*, præmis 177

⁸³ Vincent Moran. *Causation in construction law: The demise of the “dominant cause” test?* (2014), side 17, samt Andrew Burr. *Delay and Disruption in Construction Contracts* (Informa Law 2016), side 812 ff.

⁸⁴ *Delay and Disruption Protocol*, side 39

⁸⁵ *Ibid.*, side 1

I forhold til løsningsmodellerne om den dominerende årsag og fordeling af ansvar, giver Malmaison-doktrinen en overskuelig løsning, hvor parterne nemmere kan forudsige, hvordan det økonomiske efterspil vil blive opgjort. Derudover skaber Malmaison-doktrinen en større retssikkerhed for parterne, da doktrinen ikke benytter sig af en subjektiv vurdering i forbindelse med opgøret, men benytter en fast løsning, der nemt kan anvendes på konflikter om parallelle forsinkelser. Doktrinen giver dog ingen af parterne økonomisk kompensation, hvis der er tale om en parallel forsinkelse, hvilket kan medføre et urimeligt resultat set fra bygherrens side. Dette skyldes, at bygherren – i entrepriser med flere ansatte entreprenører – vil have flere udgifter til driften af byggepladsen end den enkelte entreprenør vil have til lønudgifter.

Det kan dog lægges til grund, at Malmaison-doktrinen har vundet indpas i flere dele af Storbritannien og ses benyttet i flere afgørelser. Doktrinen medfører en større retssikkerhed for parterne, og anbefales i den engelske litteratur, da doktrinen gør det nemmere for parterne at forudsige, hvordan det en konflikt opstået på baggrund af en parallel forsinkelse skal løses.

4.3.1. Delkonklusion

På baggrund af ovenstående kan det konkluderes, at der findes tre anerkendte løsningsmodeller i britisk ret. **Løsningsmodel 1** om den dominerende årsag anfører, at den dominerende forsinkelsesårsag skal bære det fulde ansvar for forsinkelsen. Ulempen ved modellen er, at det i mange tilfælde kan være svært at identificere den dominerende forsinkelsesårsag, da en parallel forsinkelse opstår, når flere begivenheder til sammen og uafhængigt af hinanden medfører en forsinkelse. Løsningsmodellen har af denne grund ikke vundet stort indpas i den britiske retspraksis. **Løsningsmodel 2** om fordeling af ansvar fordeler ansvaret mellem de to parter ud fra en konkret vurdering på baggrund af de faktiske omstændigheder. Løsningsmodellen medfører mere rimelige resultater end løsningsmodellen om den dominerende årsag, men der er risiko for, at ansvarsfordelingen anses for uretfærdig, da den sker på baggrund af en subjektiv og konkret vurdering. På trods af dette har løsningsmodellen vundet større indpas i britisk praksis end løsningsmodellen om den dominerende årsag. **Løsningsmodel 3** – Malmaison-doktrinen – giver parterne en tidsfristforlængelse, men ingen økonomisk kompensation for en

parallel forsinkelse. Løsningsmodellen medfører større grad af forudsigelighed, da anvendelsen vil medføre, at det på forhånd er fastlagt, hvordan det økonomiske efterspil skal opgøres. Af denne grund ses løsningsmodellen også anvendt i flere nyere afgørelser og anbefales i den engelske juridiske litteratur og i den engelske *Delay and Disruption Protocol*.

På baggrund af ovenstående, vil nedenstående afsnit indeholde en analyse af, hvordan problemstillingen om parallelle forsinkelser bliver behandlet i dansk retspraksis. Det vil i den forbindelse blive undersøgt, hvorvidt det kan udledes, om de ovenfor behandlede løsningsmodeller bliver anvendt i de danske kendelser.

5. Parallelle forsinkelser i dansk retspraksis

En konflikt opstået på baggrund af en parallel forsinkelse kan være svær for parterne selv at løse, medmindre de har reguleret forholdet i deres entreprisekontrakt. Det kan derfor være nødvendigt at indbringe sagen for et konfliktløsningsorgan som f.eks. voldgiftsretten. Hvis sagen indbringes for et konfliktløsningsorgan, findes der – som det blev konkluderet i ovenstående afsnit 4 – flere forskellige løsningsmodeller, der kan anvendes i tilfælde af en parallel forsinkelse. Nedenfor vil de offentliggjorte danske kendelser omhandlende parallelle forsinkelser derfor blive analyseret med henblik på at undersøge, hvorvidt der kan udledes én bestemt praksis, og om voldgiftsretten anvender nogle af de løsningsmodeller, som blev udledt i afsnit 4.

5.1. TBB 2002.329

I 1997 indgik en bygherre (herefter BH) og en hovedentreprenør (herefter HE) en aftale om en ny- og ombygning af et akvarium. Entreprisen var rådgivet af en totalrådgiver (herefter TR), som var antaget af BH. Arbejdet omfattede blandt andet en opførelse af en såkaldt ocenarietank, der skulle indeholde 4.500 m³ vand. Ifølge parternes fællesbetingelser blev der stillet store krav til præcision og finish af arbejdet. HE skulle varetage selve ny- og ombygningen, og en underentreprenør skulle stå for opførelsen af et saltvandsanlæg (saltvandsentreprisen). Derudover skulle en rudeleverandør – som en bygherreleverance – varetage levering og montering af særlige akrylruder på ocenariet.

HE påbegyndte entreprisen den 5. marts 1997, og allerede fra start opstod der en række problemer i forbindelse med bygningens afsætning, som blev efterfulgt af en forsinkelse af selve saltvandsentreprisens opstart. Grundet en lang række – ifølge HE – projektuklarheder og diverse fejl og mangler ved projektmaterialer, blev HE løbende påført betydelig forsinkelse, som alene kunne overvindes ved omfattende forceringsforanstaltninger. Parterne havde aftalt, at forsinkelsen ville være rettet op den 1. april 1997, så HE kunne starte på betonarbejderne i havbundsrummet på denne dato, men også dette arbejde blev forsinket, så støbningen af betonkonstruktionen i havbundsrummet – der var fundamentet for en del af den store tank – først blev afsluttet den 26. maj 1997. Uden forsinkelsen ville dette arbejde kunne være afsluttet i midten af april måned. Betonarbejdet blev dermed forsinket i perioden 15. april til 26. maj svarende til 22 arbejdsdage. På grund af denne forsinkelse, opstod der en tvist mellem parterne om, hvorvidt HE kunne kræve tidsfristforlængelse, og BH med rette kunne kræve dagbod for HE's manglende overholdelse af en sanktionsgivende mellemtermin. Allerede inden sagen blev indbragt for voldgiftsretten, havde HE begæret en sagkyndig udmeldt med henblik på at få foretaget en hurtig stillingtagen til de tilbageholdte dagbøder. Den sagkyndige besluttede den 14. januar 1998, at tilbageholdelsen af dagbøder for tiden efter færdiggørelse af tanken – svarende til i alt 46 dagbøder – var ubegrundet, mens spørgsmålet om BH's tilbageholdelse af 14 dagbøder fra mellemfristen til tankstøbningens færdigmelding blev udskudt til den senere voldgiftssag.

Under hovedforhandlingen anførte HE flere årsager til forsinkelsen, der alle skyldtes bygherrens forhold. HE anførte blandt andet, at der var afsætningsproblemer vedrørende oceanrietanken samt generelle fejl og mangler ved projektet. Derudover anførte HE, at målsætningen af rudernes betonfals ikke fremgik i tilstrækkeligt omfang, og visse steder var både mangelfulde og direkte fejlbehæftede. Det blev under hovedforhandlingen oplyst, at projektets afsætningsmål på visse steder af tankens periferi afveg med op til 38 mm fra den teoretiske form. Dette betød, at placeringen af rundefalsene ikke kunne afsættes i formen uden hjælp fra en landinspektør. Slutteligt anførte HE, at armeringsplaceringen i falsene ikke var gennemarbejdet, hvilket betød, at præfabrikerede dele måtte adskilles og monteres på stedet. BH anførte derimod, at HE ikke havde udarbejdet og forelagt de arbejdstegninger for TR, som HE ellers var forpligtet til, hvilket

medførte forsinkelsen. Derudover anførte BH, at det måtte være HE, der bar risikoen for forsinkelsen, da det måtte være forventeligt for HE, at der ville ske tilpasninger af projektet undervejs. Begge parter anførte dermed en række forhold, som de mente var skyld i den samlede forsinkelse, og hvis ansvar kunne henføres til både HE og BH.

Voldgiftsretten fandt, at målsætningen af rudefalsene og rudeplaceringerne var mangelfuldt oplyst i projekt materialet, hvorfor der var tale om en mangel. Disse mangler havde et samlet omfang, som åbenbart oversteg omfanget af tilretninger, som HE kunne forvente, og det blev derfor anset for at være BH's ansvar. Selvom manglerne var væsentlige og langt oversteg, hvad HE kunne forvente, fandt voldgiftsretten ikke grundlag for at fastslå, at HE burde være blevet opmærksom på manglerne allerede i tilbudsfasen. Ansvar for manglerne kunne derfor ikke pålægges HE, men var alene BH's. I forhold til, at BH havde anført, at HE ikke havde udarbejdet de arbejdstegninger, som det ifølge kontrakten var aftalt, fandt voldgiftsretten det godtgjort, at HE rent faktisk havde udarbejdet disse tegninger, og at de var behandlet af BH's rådgivere. Voldgiftsretten gav HE ret i, at projektmanglerne havde medført forsinkelser ved udførelse af tanken, og at dette ikke kunne bebrejdes HE, men de udtalte dog, at det var deres opfattelse, at HE burde have opdaget nogle af problemerne på et tidligere tidspunkt under arbejdsprocessen, end det egentligt var sket. Selvom HE burde have opdaget problemerne tidligere, og der var flere sideløbende årsager til forsinkelsen, fandt voldgiftsretten, at projektændringerne i havbundsrummets konstruktioner, var årsagen til den væsentligste forsinkelse. BH blev derfor ansvarlig for forsinkelsen, men da HE burde have opdaget problemerne tidligere, blev tidsfristforlængelsen fastsat til kun 18 dage. Da HE fik tilkendt en tidsfristforlængelse på 18 dage, fandt voldgiftsretten – i overensstemmelse med den sagkyndiges beslutning – at BH var uberettiget til at kræve dagbøder. Selvom HE ikke havde overholdt en sanktionsgivende mellemtermin, skyldtes forsinkelsen BH, og det kunne derfor ikke pålægges HE, at denne ikke havde overholdt mellemterminen.

Selvom kendelsen ikke direkte nævner parallel forsinkelse, er den et eksempel på en entrepriseretlig tvist, hvor flere sideløbende årsager har medført én samlet forsinkelse. I kendelsen fandt voldgiftsretten, at bygherren havde ansvaret for den begivenhed, som i

det væsentligste havde forårsaget forsinkelsen af opførelsen af akvariet. De udtalte i den forbindelse:

”Som det fremgår, var der tale om flere sideløbende årsager til forsinkelserne. Det er imidlertid voldgiftsrettens vurdering, at projektændringerne i havbundsrummets konstruktioner var årsag til den væsentligste forsinkelse.”⁸⁶

Voldgiftsretten begrundede dermed deres afgørelse med, at selvom der var flere sideløbende årsager til forsinkelsen, var der én årsag, der var skyld i den væsentligste forsinkelse. Da bygherren bar risikoen for denne årsag, blev det samlede ansvar derfor i første omgang pålagt ham. Bygherren kunne herefter rette et regreskrav mod sine rådgivere som i sidste ende blev ansvarlige for forsinkelsen og det økonomiske krav, som entreprenøren havde gjort gældende. Kendelsen er dermed et eksempel på et resultat, hvor den væsentligste årsag til forsinkelsen blev gjort ansvarlig for den samlede forsinkelse. Kendelsen anvender dermed løsningsmodel 1 om den dominerende årsag, der blev behandlet i afsnit 4.1. Kendelsen er et udtryk for, at i tilfælde, hvor det er muligt at finde én årsag, som forsinkelsen *i det væsentligste* er forårsaget af, vil ansvaret alene blive pålagt denne part. Dog fik entreprenøren ikke tilkendt den fulde tidsfristforlængelse, som denne havde krævet, hvilket kan være et udtryk for, at voldgiftsretten anvendte en rimelighedsvurdering i forbindelse med deres begrundelse. Da entreprenøren selv havde medvirket til forsinkelsen, var han ikke berettiget til hele den krævede tidsfristforlængelse, og blev derfor ikke tilkendt den fulde tidsfristforlængelse på 22 dage som ellers krævet. Det kan konkluderes, at kendelsen er et eksempel på anvendelse af løsningsmodellen om den dominerende årsag, og statuerer, at hvis det er muligt at finde den væsentligste årsag til forsinkelse, vil ansvaret blive pålagt denne.

5.2. TBB 2014.773

I 2002 blev der udbudt en projektkonkurrence om et stort byggeri, hvorefter et forslag stillet af en totalrådgiver (herefter TR) blev antaget. Bag byggeriet stod fire bygherrer (samlet benævnt BH), som TR hver især indgik en rådgivningsaftale med. Byggeriet blev opdelt i seks storentrepriser; 1) Råhus, 2) Komplementerende bygningsdele og facader, 3) Komplementerende bygningsdele indvendigt, 4) Installationer, el, vand, ventilation og brand, 5) Sceneteknik, lyd og lys samt 6) Startpakke, grundmodning m.m.

⁸⁶ TBB 2002.329, side 2, afsnit IV

Storentrepriserne blev uddelt mellem fem entreprenører (herefter E), hvor E1 stod for opførelse af råhus og de indvendige komplementerende bygningsdele (entreprise 1 + 3). Efter aftale skulle byggeriet stå færdigt den 1. juni 2006, men der skete først aflevering den 18. april 2007. I den forbindelse opstod der en lang række tvister, hvorfor sagen blev indbragt for voldgiftsretten. Voldgiftsretten foretog i den forbindelse behandling af en række problemstillinger, herunder blandt andet spørgsmålet om tidsfristforlængelse og erstatning til hhv. E1 og BH.

Da forsinkelsen skyldtes en lang række begivenheder, måtte voldgiftsretten foretage en vurdering af, hvornår forsinkelsen skyldtes hhv. E1's og BH's ansvar. Voldgiftsretten fandt frem til, at E1 havde ret til en samlet tidsfristforlængelse på 75 dage, som de opdelte på følgende måde:

1. Fuld erstatning for 30 dage, jf. AB 92 § 27, stk. 1
2. Godtgørelse for 17 dage, jf. AB 92 § 27, stk. 2
3. Ingen erstatning eller godtgørelse for de resterende 28 dage

Voldgiftsretten lavede hermed en differentiering af forsinkelsen og opdelte denne i tre perioder, der hver især havde sin egen økonomiske betydning for E1. Voldgiftsretten begrundede denne differentiering med, at de ikke kunne vurdere betydningen af hver enkelt begivenhed individuelt, og de derfor var nødsaget til at foretage en samlet skønsmæssig vurdering af forsinkelsens omfang for at opgøre den økonomiske problemstilling. Voldgiftsretten udtalte i den forbindelse:

”...har voldgiftsretten som anført ovenfor under afsnit 4.8 ikke fundet det muligt at vurdere forsinkelsesvirkningen af hver enkelt hændelse, men har fundet, at hændelserne utvivlsomt samlet set har haft en forsinkende virkning på byggeriets færdiggørelse, som kan udløse tidsfristforlængelse i henhold til AB 92 § 24. Voldgiftsretten er imidlertid henvist til at foretage en samlet skønsmæssig vurdering af forsinkelsens omfang, og voldgiftsretten har fundet, at den tidsfristforlængelse, der tilkommer E1 som følge af den forsinkelse og forstyrrelse, der er påført E1, medfører, at E1 har ret til en tidsfristforlængelse, der skønsmæssigt fastsættes til 2 måneder.”⁸⁷

Voldgiftsretten fandt dermed, at begivenhederne samlet havde haft en forsinkende virkning på byggeriets færdiggørelse, hvilket de fandt kunne begrunde en

⁸⁷ TBB 2014.773, side 59-60, afsnit 8.1

tidsfristforlængelse til E1 som følge af den forsinkelse og forstyrrelse, som E1 blev påført. I forhold til erstatning udtalte voldgiftsretten, at E1 kun kunne blive tilkendt erstatning for den periode, hvor voldgiftsretten med forholdsvis stor sikkerhed kunne placere ansvaret hos BH. Af denne grund blev E1 tilkendt fuld erstatning for 30 dage af den samlede forsinkelse. For 17 af dagene fandt voldgiftsretten det ikke bevist, at BH eller anden entreprenør havde handlet ansvarspådragende, hvorfor E1 udelukkende kunne få godtgørelse og dermed ikke fuld erstatning for denne del. For de resterende 28 dage fandt voldgiftsretten, at forsinkelsen skyldtes vejrlig og strejker, hvorfor E1 hverken kunne kræve erstatning eller godtgørelse.

Udover, at E1 blev tilkendt en tidsfristforlængelse på 75 dage, fandt voldgiftsretten, at E1 ikke kunne kræve en tidsfristforlængelse for den refleksforsinkelse, der var opstået, da denne skyldtes E1's egne forhold. Voldgiftsretten udtalte i den forbindelse:

”Bestemmelserne om tidsfristforlængelse og ret til erstatning/godtgørelse må antages at bygge på en vurdering af, hvem - bygherren eller entreprenøren - der er nærmest til at bære risikoen for en forsinkelses indtræden. Voldgiftsretten finder på den baggrund og ud fra almindelige principper om erstatning, at E1's egen ansvarspådragende forsinkelse med råhusentreprisen ikke kan berettige E1 til at kræve erstatning eller godtgørelse af bygherrerne som følge af refleksforsinkelsen på entreprise C.”⁸⁸

E1 kunne dermed ikke kræve erstatning eller godtgørelse for en forsinkelse, hvor E1 selv var nærmest til at bære risikoen. Voldgiftsretten foretog dermed en rimelighedsvurdering, hvor de vurderede, hvordan det var mest proportionalt, at det økonomiske ansvar blev fordelt mellem parterne. Det blev udtalt, at vurderingen skete med stor forsigtighed, da grundlaget for skønnet var meget usikkert. Voldgiftsretten udviste dermed stor tilbageholdenhed, da de ikke ønskede at give E1 en tidsfristforlængelse, som var længere end den, som han med sikkerhed kunne antages at have ret til.

Kendelsen er et eksempel på en sag, hvor der er opstået en forsinkelse på baggrund af en lang række begivenheder. I kendelsen anvendte voldgiftsretten en blanding af løsningsmodel 2 om fordeling af ansvaret, som behandlet i afsnit 4.2, og løsningsmodel 3 om Malmaison-doktrinen ”tid – ingen penge”, som behandlet i afsnit 4.3. Da det ikke

⁸⁸ TBB 2014.773, side 40, afsnit 3.3

var muligt at vurdere begivenhederne individuelt, var voldgiftsretten nødsaget til at foretage en skønsmæssig vurdering af, hvor stor en del af forsinkelsen, som entreprenøren skulle bære risikoen for, og hvor stor en del, som bygherren skulle bære risikoen for. Voldgiftsretten foretog dermed en pragmatisk fordeling af ansvaret, der skete på baggrund af skønsmæssige opgørelser. Flere steder blev entreprenørens krav om tidsfristforlængelse og økonomisk erstatning afvist, da forsinkelsen i disse tilfælde også kunne henregnes til entreprenørens risiko. Dog fik entreprenøren tilkendt en tidsfristforlængelse og økonomisk kompensation, hvor en del var med fuld erstatning, en del udelukkende med godtgørelse og en del uden nogen form for erstatning. Tidsfristforlængelsen, hvor entreprenøren ikke fik tilkendt erstatning, er et eksempel på anvendelse af Malmaison-doktrinen, hvor entreprenøren fik tilkendt tid for forsinkelsen, men ingen penge for de udgifter, som forsinkelsen havde medført ham. Kendelsen viser dermed, at voldgiftsretten anvendte en blanding af flere løsningsmodeller til brug for deres vurdering af en tvist opstået på baggrund af en parallel forsinkelse.

Det kan dermed lægges til grund, at voldgiftretten foretog en rimelighedsvurdering af, hvordan det økonomiske ansvar skulle fordeles mellem de to parter. Voldgiftsretten udviste generelt en stor tilbageholdenhed i forbindelse med deres resultat, da de udtrykkeliggjorde, at entreprenøren ikke måtte få en længere tidsfristforlængelse end den, som han med sikkerhed kunne antages at have ret til. Der blev dermed udvist en vis forsigtighed med at fordele ansvaret mellem entreprenøren og bygherren baseret på et konkret skøn. Dette kan begrundes med, at ved at anvende løsningsmodellen om fordeling af ansvaret, kan det indebære en usikkerhed for parterne i forhold til, hvordan de er stillet rent økonomisk i tilfælde af, at der opstår en forsinkelse, som skyldes begge parters forhold.

Kendelsen adskiller sig fra den ovenfor analyserede kendelse TBB 2002.329, da de to kendelser anvender forskellige løsningsmodeller. Fælles for de to kendelser er dog, at voldgiftsretten i begge tilfælde foretog en rimelighedsvurdering i forbindelse med resultatet, men kendelserne viser, at praksis ikke er ensartet på området.

5.3. TBB 2017.565

I 2013 indgik en bygherre (fremover BH) og en entreprenør (fremover E) aftale om udførelse af en stålentreprise ved opførelsen af en arena. I løbet af byggeriet opstod der en lang række vanskeligheder, hvilket medførte, at de aftalte *milestones* blev svære at nå. Derudover kollapsede en ståldrager i juli 2015, hvilket medførte, at alle montager vedrørende stålkonstruktionen blev standset. På grund af den lange række af vanskeligheder og den kollapsede ståldrager, blev byggeriet forsinket. Parterne var uenige om, hvem der bar risikoen for forsinkelserne, og der opstod uenighed om, hvorvidt forsinkelserne berettigede E til en tidsfristforlængelse og BH til et dagbodskrav.

Parterne havde i deres aftale præciseret, at E alene var berettiget til tidsfristforlængelse som følge af BH's forsinkelse, hvis BH ikke foretog afhjælpning senest tre dage efter meddelelse fra E. Derudover skulle E, senest fem dage efter, at denne havde fremsendt krav om tidsfristforlængelse, give en skriftlig begrundelse for forsinkelsen samt en uddybning om, hvordan arbejdstidsplanen ville blive påvirket. Hvis begrundelsen var vejrlig, skulle E også vedhæfte målinger fra den nærmeste DMI målestation som dokumentation for forsinkelsen. Samtidig skulle meddelelsen indeholde krav om eventuel erstatning eller godtgørelse, såfremt E ønskede at gøre dette gældende.

I tilfælde af vejrlig var det desuden præciseret i aftalen, at E kun var berettiget til tidsfristforlængelse, hvis der var tale om en forsinkelse af aktiviteter på kritisk vej. Hvis dette ikke var tilfældet, ville E ikke være berettiget til en tidsfristforlængelse, uanset, at denne var blevet forsinket som følge af vejrlig.

Under sagen fremsatte E krav om tidsfristforlængelse på baggrund af to begivenheder:

1. Beskadigede ankerbolte, der havde hindret montering af søjler, og
2. kraftig vind som havde hindret planlagte kranløft.

E anførte, at de beskadigede ankerbolte var BH's ansvar, og da denne ikke foretog afhjælpning efter, at E havde givet meddelelse, medførte det, at E havde ret til tidsfristforlængelse. Med hensyn til den kraftige vind, henviste E til dokumentation fra den nærmeste målestation fra DMI, som viste, at vinden de pågældende dage havde været for kraftig til at udføre kranløft.

Voldgiftsretten behandlede de to forsinkelsesårsager – beskadigede ankerbolte og kraftig vind – særskilt.

I forhold til årsagen om de beskadigede ankerbolte, fandt voldgiftsretten, at E ikke havde overholdt reglerne om reklamation, som ellers var præciseret i parternes aftale. E havde gjort BH opmærksom på, at ankerboltene var beskadiget, men havde ikke anmodet om udbedring. Dette skete først måneder efter, hvor E også gjorde BH opmærksom på, at E var forhindret i arbejder på kritisk vej som følge af ankerboltene og dermed krævede tidsfristforlængelse. Da E først reklamerede måneder efter, at skaden var opstået, fandt voldgiftsretten, at E ikke havde overholdt reklamationskravet, hvilket blev tillagt bevismæssig betydning. Voldgiftsretten udtalte i den forbindelse:

”E's manglende overholdelse af kravene i AB 92 § 24, stk. 3, om skriftlig underretning snarest til bygherren om krav om tidsfristforlængelse, som skærpet i re clause 24 (1) i Construction Project Description, og kravet i re clause 24 (3) om nærmere oplysning om kravet senest 5 dage herefter må tillægges bevismæssig betydning ved vurderingen af kravet.”⁸⁹

Udover, at E ikke havde overholdt kravet om skriftlig underretning til BH, havde en medarbejder fra E afgivet forklaring under hovedforhandlingen og udtalt, at det forsinkede arbejde ”muligvis” ikke lå på kritisk vej. Voldgiftsretten fandt derfor, at E ikke havde bevist, at han var blevet forsinket på kritisk vej som følge af de beskadigede ankerbolte. E havde derfor intet krav på tidsfristforlængelse.

I forhold til problemstillingen om kraftig vind, fandt voldgiftsretten, at E ikke på noget tidspunkt fremsendte dokumentation for, at der var planlagt kranløft på de dage, hvor E krævede tidsfristforlængelse. Derudover havde E heller ikke fremsendt dokumentation for, at de planlagte kranløft – hvis der var nogen – var blevet aflyst som følge af den kraftige vind. E fremsendte desuden først dokumentation om vindforholdene over en måned efter, at han havde fremsat krav om tidsfristforlængelse, hvilket derfor skete alt for sent i forhold til parternes aftale. Da E dermed ikke havde overholdt reklamationskravet som anført i parternes aftale og ikke havde fremsendt den påkrævede dokumentation, udtalte voldgiftsretten, at dette skulle tillægges bevismæssig betydning ved vurdering af hans krav. Under hovedforhandlingen blev der desuden fremlagt en

⁸⁹ TBB 2017.565, side 22, afsnit 6.2.2

timelapse video, som viste, at E havde foretaget kranløft på dage, hvor vinden var kraftigere end kranens vindfølsomhed.

Udover, at E ikke havde fremsendt den påkrævede dokumentation og udført løft på dage, hvor vinden var for kraftig, skyldtes forsinkelsen også delvist E's egne forhold. Voldgiftsretten udtalte i den forbindelse:

”Hertil kommer, at E fra 6. juli til 28. juli 2015 som følge af egne forhold (kollapset af drager 5) ikke kunne foretage løft og må antages at have været i forsinkelse eller i hvert fald betydelig risiko for forsinkelse som følge heraf. For så vidt som der i et sådant tilfælde skal kunne anerkendes krav på tidsfristforlængelse som følge af andre parallelt forsinkende forhold, der kan tilregnes bygherren eller er en bygherrerisiko, må der stilles strenge krav til entreprenørens bevis for de påberåbte parallelt forsinkende forhold.”⁹⁰

Voldgiftsretten fandt, at i tilfælde, hvor der skal anerkendes et krav på tidsfristforlængelse, når der foreligger en parallel forsinkelse, må der stilles strenge krav til entreprenørens bevis for de påberåbte parallelt forsinkende forhold. Voldgiftsretten fandt derfor efter en samlet vurdering, at E ikke havde ret til tidsfristforlængelse, udover den, som BH allerede havde anerkendt. BH kunne derfor kræve dagbod for den samlede forsinkelse.

Kendelsen viser, at der stilles strenge krav til entreprenørens bevisbyrde, hvis denne ønsker at fremsætte krav om tidsfristforlængelse i tilfælde, hvor der er opstået parallelt forsinkende forhold, der kan tilregnes både entreprenørens og bygherrens risiko. I den konkrete sag fandt voldgiftsretten, at det var muligt at behandle de to forsinkelsesårsager adskilt, hvorfor de vurderede årsagerne individuelt. Det blev lagt til grund, at entreprenøren ikke havde formået at løfte de strenge krav til bevisbyrden, der kræves i forbindelse med en parallel forsinkelse, hvorfor entreprenøren ikke blev tilkendt nogen tidsfristforlængelse. Da entreprenøren ikke fik medhold i nogle af sine krav om tidsfristforlængelse, kan kendelsen ikke benyttes til at undersøge, hvorvidt de analyserede løsningsmodeller fundet i afsnit 4, anvendes i dansk voldgiftspraksis. Selvom kendelsen ikke tager direkte stilling til, hvordan parternes økonomiske krav skal opgøres i tilfælde af en parallel forsinkelse, viser kendelsen, at voldgiftsretten stiller strenge krav til

⁹⁰ TBB 2017.565, side 23, afsnit 6.2.3

bevisbyrden i tilfælde, hvor der er forsinkelsesårsager, der kan henføres til begge parter risiko. Derudover viser kendelsen, at det er vigtigt, at eventuelle reklamationsfrister fastsat i parternes aftale, bliver overholdt. Entreprenøren havde som nævnt ikke overholdt de reklamationsfrister, som parterne havde aftalt, hvilket voldgiftsretten tillagde bevismæssig betydning. Entreprenøren havde dermed ikke formået at løfte den strenge bevisbyrde. Det kan derfor lægges til grund, at i tilfælde af en parallel forsinkelse, skal den part, som ønsker at gøre krav på en tidsfristforlængelse, have stærke beviser, da voldgiftsretten er tilbageholdende med at tilkende tidsfristforlængelse, hvis der er opstået en forsinkelse på baggrund af flere forhold, hvoraf en del af disse kan henføres til partens egen risiko. Det samme var tilfældet i TBB 2014.773, som er analyseret ovenfor, hvor voldgiftsretten også udviste stor tilbageholdenhed i forbindelse med deres fordeling af ansvaret for forsinkelsen.

5.4. TBB 2017.755

I 2014 indgik en totalentreprenør (herefter TE) aftale med et holdingselskab (herefter HS) og en kommune som bygherrer om projektering og udførelse af et byggeri. Byggeriet omhandlede opførelse af først en p-kælder, der blev udført af en entreprenør (herefter E) og herefter opførelse af en bygning med butikker oven på parkeringskælderen, som skulle udføres af TE. Det var mellem parterne aftalt, at byggestart af TE's arbejde skulle være 26. oktober 2015, dog således, at en udskydning af byggestarten kunne ske indtil maksimalt den 31. december 2015, uden, at det ville medføre krav fra TE om økonomisk kompensation. I februar 2015 modtog TE information om, at HS havde overført samtlige projektrettigheder og forpligtelser til det endelige projektselskab (herefter PS) (HS, kommunen og PS er herefter samlet "*de indklagede*"). Efterfølgende fremsendte TE alle fakturaer for udført arbejde i henhold til kontrakten til PS. Den 24. april 2015 blev der indsendt en ansøgning om byggetilladelse for projektet til kommunen, hvor der blandt andet blev søgt om dispensation for bygningshøjden, som bygherrerne ønskede skulle være maksimalt 15,5 meter.

Opførelsen af p-kælderen blev forsinket af flere omgange blandt andet på grund af sammenstyrtningsfare. Derudover udtalte parterne under hovedforhandlingen, at der gik "presse" og "lokalpolitik" i sagen, hvilket også medførte forsinkelse af byggeriet. TE var

derfor nødsaget til af flere omgange at udskyde sine leverancer af betonelementer til brug for opførelsen af byggeriet oven på p-kælderen. Den 6. november 2015 valgte TE at indgå aftale med sin leverandør af betonelementer til byggeriet om ophævelse af deres aftale. Dette skete uden, at TE gjorde de indklagede opmærksom herpå. Først den 4. januar 2016 meddelte TE, at kontrakten med leverandøren om betonelementer var ophævet. TE blev herefter adspurgt, om det var muligt at starte på udførelsen af byggeriet den 1. maj 2016, til hvilket TE svarede, at det først var muligt at få betonelementer leveret i primo september, hvorfor opstart 1. maj ikke var realistisk. Af denne grund blev det besluttet at standse E's forcering af p-kælderen, da det efterfølgende byggeri ikke kunne starte som planlagt. I april 2016 blev en ny lokalplan for området offentliggjort, og det blev i den forbindelse oplyst, at der var arbejdet på denne siden start 2016. Dette var TE dog ikke orienteret om, og han blev først informeret om dette i juni 2016. Den 11. august blev der endelig givet byggetilladelse til opførelse af bygningen oven på den eksisterende p-kælder, og lokalplanen blev godkendt samme dag. Den 15. august overdrog E et byggefelt til TE, hvorefter TE påbegyndte sit arbejde om opførelse af butikker og offentlige funktioner på pladsen. Byggestarten var dermed først den 16. august 2016 og ikke den 26. oktober 2015, som det ellers var aftalt mellem parterne. Byggeriet blev dermed væsentlig forsinket, og TE anlagde sag mod de indklagede og krævede, at byggestarten blev udsat fra den 26. oktober 2015 til den 15. august 2016. Derudover krævede TE, at de indklagede anerkendte, at mellemterminen og afleveringsterminen i totalentreprisekontrakten blev udskudt med 200 arbejdsdage som følge af den udsatte byggestart.

Voldgiftsretten startede med at udtale, at der skulle ske identifikation mellem kommunen som bygherre og kommunen som byggemyndighed. Derudover udtalte voldgiftsretten, at HS ikke kunne anses som frigjort for sine forpligtelse i forbindelse med den indgæede entreprisekontrakt, hvorfor HS hæftede på lige fod med de øvrige indklagede.

Voldgiftsretten opdelte herefter deres resultat i to:

1. Perioden før 1. maj 2016 var TE ikke ansvarlig for forsinkelsen
2. Perioden efter 1. maj 2016 var TE delvis ansvarlig for forsinkelsen

For perioden før 1. maj udtalte voldgiftsretten, at TE ikke var ansvarlig for denne forsinkelse, da forsinkelsen skyldtes begivenheder, som de indklagede havde ansvaret

for. Dette var blandt andet forsinkelsen af opførelsen af p-kælderen, og den langsomme sagsbehandling af byggetilladelsen, som bygherren bar ansvaret for. Af den grund blev TE ikke anset som ansvarlig for forsinkelsen.

For perioden efter 1. maj 2016 udtalte voldgiftsretten, at henset til, at TE uden forudgående drøftelser med bygherren ophævede sin aftale med leverandøren af betonelementer og først informerede bygherren om dette i januar 2016 (2 måneder efter, at kontrakten var ophævet), bar TE selv ansvaret for, at byggestart ikke kunne være 1. maj 2016. Hvis leverandøraftalen ikke havde været ophævet, havde det været muligt at få leveret betonelementerne, så byggestart kunne være 1. maj 2016. Da aftalen dog blev ophævet, og leverancen herefter først kunne ske i primo september, fandt voldgiftsretten som udgangspunkt, at TE selv var ansvarlig for denne forsinkelse og dermed ikke havde ret til tidsfristforlængelse. Dog fandt de samtidig, at de indklagede (HS, PS og kommunen) måtte bære halvdelen af ansvaret for forsinkelsen efter 1. maj 2016. Voldgiftsretten begrundede dette med, at sagsbehandlingen i kommunen vedrørende byggetilladelsen havde været særdeles langvarig og tilsyneladende ligget stille i perioder. Derudover var der generel uklarhed i en længere periode om, hvorvidt kommunen ville give dispensation til en byggehøjde på 15,5 meter, og arbejdet blev yderligere forsinket af, at det blev besluttet at udfærdige en ny lokalplan for området før, at byggetilladelsen kunne gives. Slutteligt fandt voldgiftsretten også, at der ikke var gjort forsøg på at genoptage E's forcering af arbejdet med p-kælderen, så denne kunne have været færdiggjort før den 15. august 2016.

Voldgiftsretten fandt derfor, at byggestarten på projektet blev udsat fra den 26. oktober 2015 til den 1. maj 2016 og yderligere med halvdelen af de arbejdsdage, som ligger i tidsrummet mellem den 1. maj 2016 og den 15. august 2016. Derudover skulle de indklagede anerkende, at mellemterminen og afleveringsterminen i totalentreprisekontrakten blev udskudt med et tilsvarende samlet antal arbejdsdage som ovenfor anført som følge af den udsatte byggestart. Den forsinkelse, som var opstået efter 1. maj 2016, blev dermed fordelt ligeligt mellem TE og de indklagede.

Kendelsen viser, at i tilfælde, hvor både entreprenøren og bygherren er ansvarlige for forsinkelsen, og der dermed er opstået en parallel forsinkelse, vil ansvaret blive fordelt mellem parterne. I kendelsen var der ingen tvivl om, hvilke begivenheder, der havde medført forsinkelsen, hvorfor voldgiftsretten havde mulighed for at fordele ansvaret med den 1. maj 2016 som skæringsdato. Hvor totalentreprenøren blev frifundet for ansvar for perioden før 1. maj, fandt voldgiftsretten, at totalentreprenøren selv havde været medansvarlig i forhold til forsinkelsen, der indtraf efter 1. maj. Voldgiftsretten udtalte i den forbindelse:

”For så vidt angår perioden efter den 1. maj 2016 finder voldgiftsretten dog, at de indklagede må bære halvdelen af ansvaret herfor. Voldgiftsretten henviser herved til det langvarige forløb af sagsbehandlingen i kommunen vedrørende byggetilladelsen, herunder at sagen tilsyneladende har ligget stille i perioder, uklarheden om, hvorvidt kommunen ville give dispensation til en byggehøjde på 15,5 m, og beslutningen om at udfærdige en helt ny lokalplan for området, før byggetilladelse kunne udfærdiges.”⁹¹

Kendelsen er dermed et eksempel på anvendelse af løsningsmodel 2, som behandlet i afsnit 4.2 om fordeling af ansvaret. Som voldgiftsretten udtalte, måtte bygherrerne bære halvdelen af ansvaret for forsinkelsen efter 1. maj 2016. Resultatet blev derfor en ligelig fordeling af ansvaret mellem henholdsvis totalentreprenøren og bygherrerne for denne periode, da det blev vurderet, at de begge havde været ansvarlige for årsager, som havde medvirket til denne del af forsinkelsen. Voldgiftsretten foretog dermed en pragmatisk fordeling af ansvaret, så ingen af parterne blev stillet bedre økonomisk, end de med sikkerhed kunne antages at have ret til. I forbindelse med resultatet, blev der foretaget en rimelighedsvurdering til at fordele ansvaret, da ingen af parterne var uden skyld i forsinkelsen. Kendelsen er et klassisk eksempel på anvendelsen af løsningsmodel 2 om fordeling af ansvaret, hvor der foretages en fordeling af ansvaret på baggrund af et konkret skøn. Løsningsmodellens anvendelse giver et rimeligt resultat, men kan dog føre til større usikkerhed for begge parter, da resultatet ikke er givet på forhånd. Kendelsens resultat følger dog samme tråd, som TBB 2014.773, der er analyseret ovenfor, da voldgiftsretten i begge tilfælde fordelte ansvaret mellem entreprenøren og bygherren på baggrund af et skøn og anvendte en rimelighedsvurdering til brug for resultatet.

⁹¹ TBB 2017.755, side 2

5.5. TBB 2018.649

I 2011 udbød en bygherre (fremover BH) en entreprise om udførelse af et byggeri af 40 nye taglejligheder på en eksisterende boligblok. BH blev bistået af en totalrådgiver (fremover TR), der havde antaget en underrådgiver (fremover UR) som projekterende ingeniør og fagtilsyn. Opgaven blev udbudt ”i hovedentreprise som systemleverance”, hvilket også fremgik af udbudsmaterialet. En hovedentreprenør (fremover HE) afgav et tilbud, og den 10. februar 2012 indgik parterne en aftale om entreprisen. Den entreprise, som blev iværksat, indebar en systemleverance med rumbokse fra en underentreprenør (fremover UE), som blev placeret på langsgående stålbjælker, der var anbragt på allerede eksisterende tagdæk. I forbindelse med arbejdet, opstod der uenighed om, hvem der var ansvarlig for den efter- og omprojektering, som var nødvendig for, at den valgte løsning kunne anvendes. Udover uenigheden om efter- og omprojektering, blev byggeriet forsinket. Det var mellem parterne aftalt, at byggeriet skulle afleveres den 31. maj 2013, men der skete først aflevering den 30. august 2013, hvorfor byggeriet blev forsinket med 13 uger. I forbindelse med forsinkelsen var parterne uenige om, hvorvidt HE havde krav på tidsfristforlængelse og økonomisk kompensation, og hvorvidt BH kunne kræve dagbod. HE krævede både en tidsfristforlængelse på 13 uger og erstatning med henvisning til, at forsinkelsen kunne henføres til BH’s egne forhold. Modsat krævede BH dagbod for alle de 13 uger med henvisning til, at forsinkelsen kunne henføres HE’s forhold.

Voldgiftsretten opdelte forsinkelsen i tre hovedårsager.

1. Opstartsfasen - projekteringen af de langsgående stålbjælker
2. Levering og montering af rumbokse – materialevalg til køkkener og gulve
3. Øvrige forhold

I forhold til opstartsfasen fandt voldgiftsretten, at det var BH og dennes rådgiveres (TR og UR) ansvar at projektere de langsgående stålbjælker, der var nødvendige for, at rumboksene kunne placeres på det eksisterende tagdæk. Montagearbejdet skulle være påbegyndt i uge 22 i 2012, men blev først påbegyndt fire uger efter i uge 26. Forsinkelsen skyldtes, at der var uenighed om, hvem af parterne, som bar ansvaret og udgifterne for projekteringen. HE meddelte TR og UR flere gange – senest den 3. maj 2012, at det var vigtigt, at projekteringen blev igangsat uden, at der skete yderligere. Da projekteringen

ikke blev igangsat, varslede HE tidsfristforlængelse. Først den 4. juni 2012 fremsendte UR skitser med anvisninger for, hvordan forankringen af bjælkerne skulle foretages. Voldgiftsretten udtalte, at rådgivernes nægtelse af at foretage den projektering, som kontraktuelt påhvilede BH og dennes rådgivere at foretage, var årsag til forsinkelse på i alt fem uger. Der var desuden tale om arbejde på kritisk vej. Dog udtalte voldgiftsretten, at HE selv havde medvirket til forsinkelsen ved ikke i tilstrækkeligt omfang at have medvirket til at fremskaffe de nødvendige oplysninger til brug for projekteringen. Begge parter blev derfor set som ansvarlige for forsinkelsen. Selvom HE også havde medvirket til forsinkelsen, fandt voldgiftsretten, at HE var berettiget til en tidsfristforlængelse på fem uger med hensyn til opstartsfasen.

Med hensyn til levering og montering af rumboksene, var der mellem parterne enighed om, at monteringen var planlagt til at begynde i uge 32, men først blev påbegyndt i uge 34. Det var oprindeligt hensigten, at køkkener og gulve til rummodulerne skulle færdiggøres ved leverandøren i Letland inden, at de blev transporteret til byggepladsen i Danmark. Ifølge en forklaring under hovedforhandlingen fra UE, var dette den mest hensigtsmæssige og billigste måde at indrette og færdiggøre boksene. Det viste sig dog, at entreprisen stillede krav om en beboerorientering, som medførte ændringer i byggeriet. Gulvtykkelsen, som ikke fremgik af udbudsmaterialet, blev derudover fastsat, så det endelige materialevalg for køkkener og gulve først lå fast den 17. juli 2012. Forsinkelsen medførte, at alle rummoduler blev leveret uden køkkener, hvorefter de først blev færdiggjort efter, at rummodulerne var monteret.

Voldgiftsretten fandt, at ændringerne ikke hindrede UE og HE i at levere rummodulerne uden køkkener, men at det måtte tilskrives BH's forhold, at det ikke fra begyndelsen var gjort klart, at den endelige projektafklaring ville foreligge på et tidspunkt, så det var muligt, at rummodulerne kunne færdiggøres med køkkener monteret i Letland. På baggrund af det ovenfor anførte, fandt voldgiftsretten, at forsinkelsen skyldtes uklare anvisninger fra BH's rådgivere, hvorfor BH blev anset for ansvarlig. Dog fandt voldgiftsretten tillige, at HE havde været medansvarlig for forsinkelsen i den ene uge, da forsinkelsen også kunne skyldes HE's planlægning og tilrettelæggelse af arbejdet.

Selvom HE havde medvirket til forsinkelsen for den ene uge, tilkendegav voldgiftsretten dog HE to ugers tidsfristforlængelse.

I forhold til de øvrige forhold, opdelte voldgiftsretten disse og behandlede dem særskilt. De behandlede blandt andet en tvist omkring strøm, elevator og brandkamserstating. Voldgiftsretten fandt samlet, at HE var berettiget til en tidsfristforlængelse for forsinkelser i forbindelse med manglende strøm og vedrørende afløbsinstallationer og boligventilation. Der var et vist overlap mellem forsinkelserne og desuden en vis usikkerhed knyttet til den nøjagtige varighed af forsinkelsen, så den blev fastsat skønmæssigt til fire uger. For de øvrige forhold var det kun BH eller dennes rådgivere, der bar ansvaret, og problemstillingen om parallel forsinkelse blev derfor ikke behandlet ved denne del af forsinkelsen. Af denne grund er denne del af voldgiftsrettens kendelse ikke uddybet yderligere.

Samlet tilkendte voldgiftsretten HE en tidsfristforlængelse på 11 ud af de krævede 13 uger. Udover kravet om tidsfristforlængelse, havde HE også fremsat et krav om økonomisk kompensation for forsinkelsen. Voldgiftsretten fandt, at ud af den samlede tidsfristforlængelse, havde HE medvirket til forsinkelsen for to af ugerne, hvorfor HE ikke kunne få erstatning for disse uger. Voldgiftsretten udtalte i den forbindelse:

”Af den samlede tidsfristforlængelse, som voldgiftsretten tilkender HE, er der 2 uger, hvor der tillige forelå forsinkende omstændigheder, der skyldes HE's forhold, jf. herom under 4.2.1 og 4.2.2.

Voldgiftsretten finder, at HE alene har krav på erstatning efter AB 92 § 27, stk. 1, nr. 1, med hensyn til forsinkelse, som ikke (tillige) skyldes HE's egne forhold. HE har således alene krav på betaling som følge af tidsfristforlængelse med hensyn til 9 uger.”⁹²

HE fik derfor ikke erstatning for perioden, hvor der havde været parallel forsinkelse, og fik dermed kun erstatning for 9 ud af 11 uger. Udover HE's krav om erstatning, havde BH fremsat et krav om dagbod for hele forsinkelsesperioden på de 13 uger. Voldgiftsretten fandt, at BH havde krav på dagbod for to uger eller 10 dage, hvor forsinkelsen udelukkende kunne henføres til HE's forhold. BH fik dermed ikke tilkendt dagbod for den periode, hvor der forelå parallel forsinkelse, og voldgiftsretten udtalte i

⁹² TBB 2018.649, side 7, afsnit 4.3.1

den forbindelse, at i en situation, hvor forsinkelsen både skyldes HE's og BH's forhold (parallel forsinkelse) kan det ikke føre til, at perioden, for hvilken BH kan kræve dagbod, forlænges med to uger. BH kunne dermed ikke forlænge perioden, hvor han kunne kræve dagbod med to uger, selvom HE også havde medvirket til forsinkelsen. Det kan dermed lægges til grund, at perioden, hvor der var opstået en parallel forsinkelse ikke påvirkede HE's ret til en tidsfristforlængelse, men derimod havde betydning for både HE's og BH's mulighed for at gøre et økonomisk krav gældende.

Den nyeste kendelse fra dansk voldgiftspraksis er et eksempel på en kendelse, hvor løsningsmodel 3 om Malmaison-doktrinen, som behandlet i afsnit 4.3, bliver anvendt. Entreprenøren fik tilkendt en tidsfristforlængelse, men fik ikke medhold i erstatningskravet for den periode, hvor forsinkelsen skyldtes både entreprenøren og bygherren. Voldgiftsrettens resultat baseres også på en rimelighedsvurdering, da parterne er nødsaget til at afholde deres egne udgifter for den del af forsinkelsen, hvor der foreligger en parallel forsinkelse. Kendelsen adskiller sig dermed fra nogle af de tidligere kendelser, da resultatet alene kan siges at være en anvendelse af Malmaison-doktrinen, hvorimod de andre kendelser i højere grad anvender løsningsmodel 2 om fordeling af ansvaret. Det er kun TBB 2014.773, som analyseret ovenfor i afsnit 5.2, der også anvender Malmaison-doktrinen i et vist omfang. Det kan dermed lægges til grund, at kendelsen på nuværende tidspunkt står alene og går imod den tidligere praksis. Da der kun findes en enkelt dansk kendelse, der udelukkende anvender Malmaison-doktrinen som løsningsmodel, er det endnu for tidligt at konkludere, om dette vil være den fremadrettede praksis på området fremover.

Malmaison-doktrinen er en af de mest foretrukne løsningsmodeller i engelsk ret, da den indbyder til en stor grad af forudsigelighed sammenlignet med de andre løsningsmodeller. Det bliver derfor nemmere for begge parter at vurdere, hvordan de er stillet i tilfælde af, at der opstår en tvist på baggrund af en parallel forsinkelse. Det er derfor interessant, at den nyeste danske kendelse udelukkende anvender denne løsningsmodel til brug for deres resultat, men det er endnu for tidligt at konkludere, om løsningsmodellen også vil blive anvendt fremadrettet.

5.5.1. Delkonklusion

Det kan konkluderes, at dansk voldgiftspraksis ikke er ensartet, da kendelserne bærer præg af at benytte forskellige løsningsmodeller til at opgøre det økonomiske efterspil. Det kan lægges til grund, at den ældste kendelse på området pålagde ansvaret hos byggherren, da han bar risikoen for den forsinkelse som *i det væsentligste* havde medført forsinkelsen. Kendelsen benytter dermed principperne i løsningsmodellen om den dominerende årsag. De efterfølgende kendelser viser dog, at voldgiftretten foretager en rimelighedsvurdering og foretager en fordeling af ansvaret mellem parterne, hvorfor denne del af praksis bærer præg af anvendelse af løsningsmodellen om fordeling af ansvar. Kendelserne gør brug af skønsmæssige opgørelser, og der kan derfor ikke opstilles generelle faktorer, der indgår i vurderingen af, hvordan ansvaret skal fordeles. Det vil derfor som udgangspunkt bero på en konkret vurdering i den enkelte tvist, hvad der vil blive tillagt bevismæssig betydning. Dog viser TBB 2017.565, at manglende overholdelse af reklamationskravet vil blive tillagt bevismæssig betydning, og at der stilles strenge krav til bevisbyrden for den part, som gør krav på en tidsfristforlængelse. Den hidtidige praksis giver dermed ikke domstolene nogle generelle pejlemærker, som kan anvendes i fremtidige sager, da alle kendelserne er konkret begrundet.

Den nyeste kendelse adskiller sig dog, da resultatet minder om anvendelse af Malmaison-doktrinen. Det samme var delvist tilfældet i TBB 2014.773, men den nyeste kendelse anvender udelukkende samme principper som Malmaison-doktrinen anvender. Kendelsen er den senest offentliggjorte kendelse, og det kan derfor endnu ikke udledes, om fremtidig praksis vil benytte sig af samme løsningsmodel, eller om der er tale om et enkeltstående tilfælde, hvorefter praksis vil vende tilbage til en pragmatisk fordeling af ansvaret. Det kan derfor endeligt konkluderes, at dansk voldgiftspraksis på området ikke er ensrettet, hvor det endnu er for tidligt at vurdere, hvilken løsningsmodel, som voldgiftsretten vil anvende fremadrettet.

6. Regulering af parallelle forsinkelser

Som tidligere konkluderet er området for parallelle forsinkelser ikke reguleret i dansk ret. Generelt bærer entreprisområdet præg af stor aftalefrihed for parterne, og parterne har således mulighed for at fastsætte præcis de bestemmelser, som de anser for nødvendige,

for det konkrete samarbejde. Som retsstillingen er i dag, kan parterne ikke på forhånd vide, hvordan en konflikt opstået på baggrund af en parallel forsinkelse vil blive løst, hvis de ikke på forhånd har aftalt en bestemt løsningsmodel og inkluderet denne i deres entreprisekontrakt. Det medfører derfor en vis retlig usikkerhed, da voldgiftspraksis på området ikke er ensrettet og dermed ikke giver domstolene og voldgiftsretten meget vejledning. Det kan anføres, at hvis denne uvished skal fjernes endeligt, skal problemstillingen om parallelle forsinkelser være underlagt direkte regulering. Nedenfor vil det derfor blive diskuteret, hvorvidt parallelle forsinkelser bør reguleres og inkluderes som en standardbestemmelse i AB 18, eller om problemstillingen i højere grad bør baseres på et mere flydende grundlag som voldgiftspraksis.

I modsætning til den – øjensynligt – lidt tilfældige tilgang, som voldgiftsretten har udvist, ville en regulering af parallelle forsinkelser i AB 18 medføre, at problemstillingen ville have været genstand for en grundig høringsproces før vedtagelsen. Høringsprocessen i forbindelse med revideringen af AB-bestemmelserne bestod af både en præhøring, hvor en række eksperter på området gennemgik forslaget til de nye bestemmelser, samt en offentlig høring, hvor offentligheden havde mulighed for at gennemgå forslaget og komme med kommentarer og input.⁹³ En eventuel fremtidig løsningsmodel ville derfor være et udtryk for et gennearbejdet og velovervejet resultat, og ville have været genstand for en omfattende diskussion – herunder af en række eksperter inden for entrepriseområdet.

Da en eventuel regulering af parallelle forsinkelser ville være udtryk for, hvad der samlet set anses for den generelt mest acceptable løsning, ville de vedtagne bestemmelser samtidig være udtryk for et kompromis indgået mellem byggeriets parter, da repræsentanter for byggeriets parter deltog i udvalgsarbejdet i forbindelse med revideringen. Formålet med at inddrage repræsentanter for byggeriets parter var at sikre, at AB-systemet også i fremtiden ville kunne anvendes i højere grad i sin helhed, så fravigelse af nogle bestemmelser eller hele AB 18 kun ville ske i de tilfælde, hvor fravigelsen var velbegrundet og nødvendig for indgåelse af parternes aftale.⁹⁴ Hvis AB

⁹³ Betænkning nr. 1570 af 21. juni 2018, side 10

⁹⁴ Ibid., side 13

18 derfor inkluderede en bestemmelse om parallelle forsinkelser, ville bestemmelsen være et udtryk for en generel og alment anerkendt løsning, der formentlig i mange tilfælde ville kunne accepteres af både bygherren og entreprenøren. Fastsat regulering ville dermed medføre en mindre usikkerhed for parterne, da de ville få en nem og gennearbejdet løsning på en kompleks juridisk problemstilling, idet de blot ville skulle forholde sig til den fastsatte bestemmelse og den løsningsmodel, som er valgt til at være inkluderet i AB 18.

Udover praktiske hensyn ville en regulering af parallelle forsinkelser i AB 18 også udgøre en kontraktøkonomisk fordel, da reguleringen vil medføre, at parter – der ikke nødvendigvis har de stærke juridiske kompetencer og ikke ønsker at gøre brug af ekstern rådgivning i forbindelse med aftaleindgåelsen – ville opnå en højere retssikkerhed, da problemstillingen ville være gennearbejdet og reguleret på forhånd. Det ville således sikre en fair og lettilgængelig ramme for de parter, der ikke ønsker en langvarig forhandlingsproces af deres entreprisekontrakt. Modsat vil de parter, der måtte finde den valgte løsningsmodel i AB 18 uhensigtsmæssig, og som derfor ikke ønsker at benytte bestemmelsen, kunne fravige den ved aftale. De parter, der besidder de nødvendige juridiske kompetencer til at fortolke og forstå retsgrundlaget, vil i højere grad besidde kompetencerne til selv at vurdere, hvad de anser for at være den mest rimelige løsning, hvorefter de kan beslutte, om de ønsker at fravige bestemmelsen.

Udover, at reguleringen vil sikre en lettilgængelig ramme for parterne, da der ville være fastsat en løsningsmodel på forhånd, vil en inkludering af bestemmelsen i AB 18 også kunne lette konfliktløsningen i de situationer, hvor AB 18 ikke er vedtaget mellem parterne, men heller ikke eksplicit fravalgt.⁹⁵ Det skyldes, at domstolene og voldgiftsretten vil kunne inddrage bestemmelsen og anvende den analogt. Domstolene og voldgiftsretten vil på den måde få en veletableret metode, som de kan vælge at tage udgangspunkt i, når de skal opgøre det økonomiske efterspil.

Generelt vil en yderligere regulering i AB 18 kunne medvirke til at udligne et ellers ulige styrkeforhold mellem to kontraktparter. Des flere bestemmelser, der er fastsat for parterne

⁹⁵ Betænkning nr. 1570 af 21. juni 2018, side 60

på forhånd, des mindre ville være overladt til parterne selv at aftale, hvilket kan medføre, at den svage part vil få nemmere ved at forhandle sig frem til en rimelig kontrakt. Hvis parterne havde mulighed for at vælge en standardkontrakt, hvor de ikke selv var overladt til at forhandle bestemmelserne, ville det give en øget retssikkerhed for den svage part i aftaleforholdet, der ikke nødvendigvis har de rette kompetencer til at forhandle sig frem til de mest rimelige løsninger. En regulering af parallelle forsinkelser ville derfor kunne medvirke til at fjerne noget af den usikkerhed, der ellers kan være i en forhandlingssituation, hvor styrkeforholdet er ulige, da løsningsmodellen ikke ville være bestemt af dem selv, men derimod af en uvildig tredjemand.

Omvendt kan det anføres, at såfremt AB 18-udvalget på nuværende tidspunkt skulle vælge en løsningsmodel om parallelle forsinkelser risikeres det – grundet den forskelligartede praksis på området – at der vælges en løsningsmodel, som ikke nødvendigvis kodificerer branchestandard eller retspraksis. Det risikeres derfor, at bestemmelsen ville blive anset for værende urimelig, hvilket kan skabe en større afstand til anvendelsen af AB-betingelserne. Samtidig ville de parter, der var uenige i løsningen, men stadig ønsker at gøre brug af AB 18, være nødsaget til at fravige bestemmelsen i deres entreprisekontrakt og herefter fastsætte den løsning, som de ønsker skal anvendes, hvis der opstår en parallel forsinkelse.

Den øgede regulering ville desuden medføre en yderligere kompleksitet til AB-systemet. Hvis alle tænkelige situationer, der kan opstå undervejs i en byggeproces, skulle reguleres i AB 18, ville listen med bestemmelser blive uoverskuelig for parterne, hvilket kan risikere at skabe en større afstand til anvendelsen af bestemmelserne. En mulig konsekvens heraf ville være, at parter fravælger at benytte AB 18 og i stedet udarbejder deres egne simple bestemmelser. Selvom dette også kan medføre fordele, da entreprisekontrakten vil være tilpasset og gjort unik i forhold til samarbejdsforholdet og den entreprise, der skal udføres, risikeres det, at parterne ikke regulerer væsentlige forhold, der ellers ville være inkluderet i AB 18. Det vil samtidig medføre øgede omkostninger forbundet med forhandling af kontrakten, hvis parterne selv skulle forhandle og vedtage alle bestemmelser i deres kontrakt.

Herudover bør alle bestemmelser i AB 18 bygge på det sikre og alment accepterede, hvorfor der generelt er udvist tilbageholdenhed med at fastsætte detaljerede regler for samarbejdsformer og metoder, der er under udvikling.⁹⁶ Udvalget for revideringen fastslog, at bestemmelserne inkluderet i AB 18 bør give plads til den fremadrettede udvikling, hvorfor en problemstilling, hvor der endnu ikke findes en veletableret praksis, bør være overladt til udviklingen fremfor en fastsat regulering i AB 18.⁹⁷ En øget regulering kan desuden medføre mindre agilitet og mindre mulighed for, at retstilstanden vil tilpasse sig med tiden, hvorfor en for omfattende regulering ville kunne risikere at medføre, at AB-betingelser i sin helhed blev forældede for hurtigt. Omvendt har udvalget anført, at der bør ske en hyppigere gennemgang af betingelserne – cirka hvert femte år – for at sikre, at bestemmelserne i AB 18 fortsat følger den konstante udvikling og fastholder sin relevans og anvendelighed i fremtiden.⁹⁸

Hvis AB 18 derfor inkluderede en bestemmelse om parallelle forsinkelser ville den nævnte revision medføre, at den valgte løsningsmodel kunne tilpasses udviklingen. Den retlige udvikling for parallelle forsinkelser, der på nuværende tidspunkt er praksisbestemt, udvikler sig i forvejen langsomt, hvilket blev tydeligt i afsnit 5, da der kun er offentliggjort fem kendelser inden for de seneste 18 år, der behandler parallelle forsinkelser.⁹⁹ En gennemgang hvert femte år vil derfor være jævnlig nok til, at eventuelle forældede metoder kan opdateres.

Det må desuden antages, at selv hvis AB 18 i højere grad detailregulerede, ville det ikke være til hinder for en sideløbende retlig udvikling af problemstillingerne, hvis det i praksis viser sig, at der findes en alternativ eller bedre løsningsmodel. Det må dog lægges til grund, at denne udvikling formentlig vil foregå langsomt, da mængden af parter, der fraviger konkrete bestemmelser i AB 18 ikke kan antages at være betydelig. Det vil dog modsat medføre, at såfremt der udvikles en mere hensigtsmæssig løsningsmodel på baggrund af praksis, vil den hyppige gennemgang af AB-betingelserne medføre, at det

⁹⁶ Betænkning nr. 1570 af 21. juni 2018, side 476

⁹⁷ Ibid., side 476

⁹⁸ Ibid., side 476

⁹⁹ Der kan selvfølgelig være yderligere kendelser, der behandler parallelle forsinkelser, der blot ikke er offentliggjort. Se mere om denne overvejelse i afsnit 1.2.

vil være muligt at inkludere den praksis-skabte model i overvejelserne for at sikre, at AB-betingelserne stemmer overens med den etablerede retspraksis.

Det kan konkluderes, at hvis problemstillingen om parallelle forsinkelser var reguleret i AB 18 ville det medføre en øget retssikkerhed for parterne, da den valgte løsningsmodel ville være underlagt en grundig høringsproces og udgøre et kompromis indgået mellem repræsentanter for byggeriets parter. Samtidig ville den øgede regulering kunne medvirke til at udligne et ellers ulige styrkeforhold og udgøre en tidsbesparende fordel for parterne, da et komplekst juridisk emne ville være reguleret på forhånd. Den øgede regulering ville desuden medføre, at konfliktløsningsorganer ville få en reel metode til, hvordan de kan vælge at opgøre det økonomiske efterspil i tilfælde af, at der opstår en konflikt på baggrund af en parallel forsinkelse. Modsat ville den øgede regulering medføre en øget kompleksitet til AB-betingelserne, hvilket kan risikere at afholde nogle kontraktparter fra at anvende AB 18 i sin helhed. Der bør herudover udvises en generel tilbageholdenhed med at regulere områder, hvor der endnu ikke er etableret en praksis – hvilket er tilfældet med området for parallelle forsinkelser – da bestemmelserne i AB 18 bør baseres på det sikre og alment accepterede. En øget regulering ville risikere at medføre mindre agilitet og mindre mulighed for en tilpasning af retstilstanden til udviklingen, da den valgte løsningsmodel ville risikere at blive anset for forældet for hurtigt. Omvendt er det besluttet, at AB-betingelserne skal gennemgås i hyppigere intervaller, hvilket kan afhjælpe, at nogle bestemmelser for hurtigt bliver forældede. Det kan derfor konkluderes, at der findes flere fordele ved at lade problemstillingen om parallelle forsinkelser reguleres i AB 18.

7. Konklusion

Parallelle forsinkelser bliver defineret som en forsinkelse, hvor to eller flere begivenheder *uafhængigt af hinanden* og hver for sig medfører en og samme forsinkelse af et byggeri. Både entreprenøren og bygherren kan derfor risikere at være ansvarlige for den samme forsinkelse. Ved en ”traditionel” forsinkelse, hvor hele ansvaret bæres af den ene part, vil det økonomiske ansvar, herunder vurderingen af, hvorvidt en af parterne skal tildeles en tidsfristforlængelse nemmere kunne opgøres, men i tilfælde af en parallel forsinkelse er

det ofte svært at vurdere, hvem som skal bære ansvaret. Situationen kan derfor hurtigt eskalere til en konflikt, som skal håndteres af domstolene eller voldgiftsretten, hvilket kan være både tidskrævende og medføre yderligere omkostninger.

I Danmark er parallelle forsinkelser ikke reguleret i AB 18, hvorimod problemstillingen internationalt er underlagt regulering i større omfang. Parallelle forsinkelser nævnes både i FIDIC's The Red Book og i *Delay and Disruption Protocol*, der begge fastsætter metoder til, hvordan det økonomiske efterspil skal opgøres. FIDIC's standardkontrakt overlader i et vist omfang vurderingen til parterne selv, da den fastsætter, at en problemstilling om parallelle forsinkelser skal løses på baggrund af de særlige bestemmelser, som parterne har mulighed for at fastsætte. Hvis parterne ikke har aftalt yderligere bestemmelser, end hvad der findes i standardkontrakten, fastsætter The Red Book blot, at problemstillingen skal løses på baggrund af en rimelighedsvurdering og med behørig inddragelse af alle faktiske omstændigheder. *Delay and Disruption Protocol* fastsætter derimod, at entreprenøren har ret til en tidsfristforlængelse, men ingen økonomisk kompensation, hvis forsinkelsesårsagerne, som han selv har været ansvarlig for, ikke kan adskilles fra de forsinkelsesårsager, som bygherren er ansvarlig for. Bestemmelsen i *Delay and Disruption Protocol* anvender dermed Malmaison-doktrinen som løsning på problemstillingen om parallelle forsinkelser.

Selvom problemstillingen internationalt har været underlagt regulering i højere grad, kan det på baggrund af en analyse af retspraksis fra Storbritannien konkluderes, at der anvendes flere forskellige løsningsmodeller ved opgørelsen af det økonomiske efterspil. De tre mest anerkendte løsningsmodeller i britisk litteratur og retspraksis er løsningsmodellen om den dominerende årsag, løsningsmodellen om fordeling af ansvar samt Malmaison-doktrinen. Hvor løsningsmodellen om den dominerende årsag kan være svær at anvende i praksis, har løsningsmodellen om fordeling af ansvar været anvendt i flere afgørelser. Løsningsmodellen er dog blevet afvist i nyere engelsk retspraksis, der i stedet vender sig mod Malmaison-doktrinen, som indebærer, at entreprenøren har ret til en tidsfristforlængelse, men ingen økonomisk kompensation for den del af forsinkelsen, som han selv har været ansvarlig for. Denne model stemmer overens med, hvordan problemstillingen er reguleret i *Delay and Disruption Protocol*, og det kan på baggrund

af den praksis konkluderes, at Malmaison-doktrinen er den anbefalede og foretrukne løsningsmodel til anvendelse ved en parallel forsinkelse i Storbritannien.

På baggrund af en analyse af dansk voldgiftspraksis kan det konkluderes, at alle offentliggjorte kendelser bærer præg af at være meget konkret begrundede. Voldgiftsretten anvender således ikke én bestemt løsningsmodel, hvorfor praksis på området ikke kan siges at være ensrettet. Ved fremtidige sager har voldgiftsretten derfor ikke særlige pejlemærker udledt fra tidligere kendelser, som de kan inddrage i deres vurdering udover anvendelse af en rimelighedsvurdering, hvilket er det eneste, der anvendes i de fleste kendelser. Det kan konkluderes, at kendelserne ofte er meget konkrete og baseres på en skønsmæssig og konkret vurdering.

Selvom tilgangen til det økonomiske opgør tidligere har været meget tilbageholden og fordelt ansvaret mellem parterne, adskiller den nyeste kendelse fra 2018 sig fra de tidligere, da den anvender Malmaison-doktrinen, hvor entreprenøren fik tilkendt en tidsfristforlængelse, men ingen økonomisk kompensation for det tab, som forsinkelsen medførte. Kendelsen står dog på nuværende tidspunkt alene, og det kan derfor endnu ikke konkluderes, om praksis fremadrettet vil følge denne linje og anvende Malmaison-doktrinen i fremtidige kendelser.

Slutteligt kan det konkluderes, at en regulering af problemstillingen om parallelle forsinkelser i AB 18 ville medføre en øget retssikkerhed for parterne. Bestemmelsen ville kunne have en tidsbesparende effekt for parterne og løse et komplekst juridisk emne, som entreprenøren og bygherren måske ikke selv havde de rette kompetencer til at løse. Samtidig ville den øgede regulering kunne give domstolene og voldgiftsretten en reel anvendelig og hensigtsmæssig metode, som de ville kunne anvende i tilfælde af, at der indbringes en sag omhandlende en parallel forsinkelse. Omvendt ville reguleringen risikere at medføre en unødigt kompleksitet af AB 18, hvilket kan risikere at afholde nogle parter fra at anvende betingelserne i deres kontrakt. Samtidig bør bestemmelserne i AB 18 afspejle det sikre og alment accepterede, og da der endnu ikke findes en veletableret praksis for parallelle forsinkelser, bør der udvises tilbageholdenhed med at fastsætte en løsningsmodel, der kan risikere at blive anset for forældet om få år. Omvendt, er det blevet

en integreret del af AB-systemet, at betingelserne skal gennemgås i intervaller på fem år, hvilket kan medvirke til at afhjælpe den risiko, der ellers vil være for, at nogle bestemmelser for hurtigt bliver forældede. Det kan derfor konkluderes, at der findes flere fordele ved at lade problemstillingen regulere i AB 18.

Det kan samlet konkluderes, at problemstillingen om parallelle forsinkelser udgør et område, der er under fortsat udvikling, og hvor der findes flere anerkendte løsningsmodeller, som kan anvendes til at opgøre det økonomiske efterspil. Da problemstillingen på nuværende tidspunkt ikke er inkluderet i AB 18, er det derfor op til parterne selv at forhandle og aftale, hvordan de ønsker problemstillingen løst. Hvis parterne ikke fastsætter det direkte i deres entreprisekontrakt, vil det være overladt til domstolene og voldgiftsretten at opgøre det økonomiske efterspil.

8. Litteraturliste

8.1. Afgørelser:

8.1.1. Tidsskrift for Bolig- og Byggeret

TBB 2002.329

TBB 2014.773

TBB 2017.565

TBB 2017.755

TBB 2018.649

8.1.2. Afgørelser fra Storbritannien

City Inn Ltd v Shepherd Construction Ltd fra 2007

De Beers UK Ltd v Atos Origin IT Services fra 2010

Henry Boot Ltd v Malmaison Hotel (Manchester) Ltd fra 1999

Walter Lilly & Company Ltd v Giles Patric Cyril Mackay and DMW Developments Ltd fra 2012

8.2. Artikler:

8.2.1. Danske artikler

Hjortskov, Jens og Hornslet, Christoffer. *Parallel forsinkelse udløste streng bevisbyrde* (2017). Link: <https://www.bechbruun.com/da/nyheder/2017/parallelforsinkelse-udloeste-streng-bevisbyrde> (senest tilgået den 31. maj 2020)

Hjortskov, Jens, Hornslet, Christoffer og Kristiansen, Maria Munck. *Principiel kendelse om parallelforsinkelse "Time – no money"* (2018). Link:

<https://www.bechbruun.com/da/nyheder/2018/principiel-kendelse-om-parallelforsinkelse-time-no-money> (senest tilgået den 31. maj 2020)

Hørlyck, Erik. *En reform med respekt for fortiden* (TBB 2018.299)

Mortensen, Kasper og Christiansen, Casper. *Parallele forsinkelser – når tid ikke er penge* (TBB 2016.696)

8.2.2. Engelske artikler:

Vincent Moran. *Causation in construction law: The demise of the “dominant cause” test?* (2014)

8.3. Betænkninger:

Betænkning nr. 1570 af 21. juni 2018

8.4. Bøger

8.4.1. Danske bøger:

Andersen, Mads Bryde. *Ret & Metode*. Gjellerup Forlag, 1. udgave 2002

Blume, Peter. *Retssystemet og juridisk metode*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 3. udgave 2016

Boesgaard, Eric, Fausing, Henrik og Hansen, Mogens. *AB 18 for praktikere – kommentar til AB 18*. Molio, 1. udgave 2018

Hørlyck, Erik. *Entreprise – AB 18*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 8. udgave 2019

Iversen, Torsten. *Entrepriseretten*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1. udgave 2016

Iversen, Torsten. *Erstatningsberegning i kontraktsforhold*. Forlaget Thomson A/S, 1. udgave 2000

Ross, Alf. *Ret og retfærdighed*. Nyt Nordisk Forlag, 1. udgave 1953

8.4.2. Engelske bøger:

Burr, Andrew. *Delay and Disruption in Construction Contracts*. Informa Law, 5. udgave 2016

Cavaleri, Sylvie. *Concurrent Delay in Construction Disputes*. Werlauff Jura, 1. udgave 2015

Hewitt, Andy. *The FIDIC Contracts: Obligations of the Parties*. John Wiley & Sons, 1. udgave 2014

Sørensen, Jakob B. *FIDIC Red Book – A companion to the 2017 Construction Contract*. ICE Publishing, 1. udgave 2019

8.5. Hjemmesider

<https://voldgift.dk/voldgiftssager/> (senest tilgået den 31. maj 2020)

<https://fidic.org/history> (senest tilgået den 31. maj 2020)

<https://fidic.org/bookshop> (senest tilgået den 31. maj 2020)

<https://fidic.org/organization/111> (senest tilgået den 31. maj 2020)

<https://www.corbett.co.uk/no-eot-for-concurrent-delay-if-so-agreed-2/> (senest tilgået den 31. maj 2020)

<https://www.scl.org.uk> (senest tilgået den 31. maj 2020)

<https://www.scl.org.uk/papers> (senest tilgået den 31. maj 2020)

8.6. Protokoller fra Storbritannien

Society of Construction Law. *Delay and Disruption Protocol*. (2. udgave 2017)

8.7. Internationale standardkontrakter

FIDIC: Construction Contract 2nd Edition (2017 Red Book)